

R Â C İ ve Ş İ İ R L E R İ

Ahmet İhsan TÜREK

GİRİŞ

Emeviler döneminin en büyük üç şairi olan Carîr, Farazdak ve Ahtal'dan hemen sonra, üzerinde durulması gereken dördüncü şairin Râ'î olacağı düşünülebilir. Yaklaşık olarak H. 97-98 yıllarında öldüğü varsayılan bu şair, hemen hemen Cahiliyeli şairlerin ileri gelenleri ölçüsünde bir şairdir. Râ'î'nin, Arapçanın doğruluğuna güvenilir kelimelerini kullanmış olması, özellikle Lisân al- Arab gibi bir sözlükte beyitlerinden yüzlercesinin kanıt olarak yer alması onun önemini ortaya koymağa yeterlidir. Bu denemede, kaynakların elverdiği oranda şairin hayatı ortaya konmağa çalışılmışsa da bir şairi gereği kadar anlamak için yalnız hayatını incelemek yeterli değildir; kuşkuşuz onun şiirlerini de incelemek gerekir. Arap bilginlerinin, Râ'î gibi önemli bir şairin divanı üzerinde çalışmış ve şerhler meydana getirmiş olmalarına rağmen bugün için ne divan, ne de şerhleri ortadadır. Buna karşılık klasik Arap şiirinin kaynak ve kaynak durumunda olan eserlerinde şairin yüzlerce beytine rast gelinmektedir. Şairi daha fazla anlamak ve anlatabilmek için bu dağınık beyitlere baş vurulmuş, bunların içinde bir kimseyi övmek veya hicvetmek gibi belirli maksatlar güden beyitler bir araya getirilmiş ve bunlar Türkçeleştirilmiştir¹.

Böylece bu deneme ele alınarak Râ'î canlandırılmağa çalışılmıştır. Bu işin gerçekleştirilmesinde, elde olmayan yanlışlıklar meydana gelmiş olabilir. Bunların hoş karşılanacağını umarım.

1 Şiirlerin derlenmesi, düzenlenmesi ve Türkçeleştirilmesinde izlenen yol İkinci Bölüm başlarında açıklanmıştır.

KISALTMALAR ve BİBLİYOGRAFYA

- Abriss: O. Rescher, Abriss der arabischen Litteraturgeschichte, c. I-II, Stuttgart, 1925.
- Adab al-Katib : Abdallâh b. Muslim b. Kutayba ad-Dîvanvarî, yay. Max Grûnet. Leiden, 1900.
- Aġânî (B): Abû'l-Farac 'Alî b. al-Husayn al-İşbahânî, K. al-Aġânî, c. I-XX, Bulak, 1285.
- Aġânî (DK): Aynı yazar ve eser, Matba'at Dâr al-Kutub al-Mişriya, c.I,-XVI, Mısır, 1927 den beri.
- Aġânî (Ş): Aynı yazar ve eser, yay. Şinkîfî, c.I-XXI, Matba'at at-Takaddum bi-Mısır.
- Al-Aclâm: Hayraddîn az-Ziriklî, al-Aclâm, Kâmûs Tarâcim..., c.I-X, Matba'at Kostatsomas ve Şurakâh, 1954.
- Alkâb aş-Şucarâ': Abû Ca'far Muhammad b. Habîb, Alkâb aş-Şucarâ' va man Yu'raf Minhum bi-Ummih yay. 'Abdassalâm Hârûn, "cuz' min Navâdir al-Mahtûtât 7", s. 297-328, Kahire, 1955.
- Amâlî İbn aş-Şacarî: İbn aş-Şacarî, al-Amâlî, c.I-II, Haydarâbâd, 1349.
- Amâlî al-Murtadâ: 'Ali b. al-Husayn aş-Şarîf al-Murtadâ al-Mûsavî, Amâlî al-Murtdâ, Ğurar al-Favâ'id va Durar al-Kalâ'id, yay. Muhammad Abû'l-Fağl İbrahîm, DİKA, 1954.
- Amâlî al-Kâlî: Abû 'Ali al-Kâlî al-Baġdâdî, K. al-Amâlî, c.I-II ve zeyl, Mısır, H. 1324.
- Amâlî az-Zaccâcî: Abû'l-Kâsim 'Abdarrahmân b. İshâq az-Zaccâcî, al-Amâlî ma'a şarh aş-Şinkîfî, Matba'at as-Sacâda, 1324.
- Ansâb al Aşrâf(J): Ahmad b. Yahyâ b. Câbir al-Balâzurî, Ansâb al-Aşrâf, yay. Goiten, c.V, Jerusalem, 1936.
- Ansâb al-Aşrâf IV(2): Aynı yazar ve eser, al-kısm aş-şânî min al-cuz' ar-râbî, yay. Max Schloessinger, Jerusalem, 1938.

- al-Avnâ': 'Abdallâh b. Muslim b. Kutayba ad-Dîvanarî, K. al-Anvâ' fi Mavâsim al-'Arab, Haydarâbâd, 1956.
- Arap Devleti ve Sukutu: Julius Wellhausen, Arap Devleti ve Sukutu, çev. Fikret Işiltan, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınlarından XLII, 1963.
- Asâs: Mahmûd b. 'Umar az-Zamahşarî, Asâs al-Balâğa, (Foto-ofset) Kahire, 1953.
- 'Asr İbn Abî Rabî'ca: Cabrâ'il Sulaymân Cabbûr, 'Aşr b. Abî Rabî'ca, c.I, Beyrut, 1935.
- al-Aşbâh: Calâladdîn 'Abdarrahmân as-Suyûtî, al-Aşbâh va'n-Nazâ'ir, c.I-IV, Haydarâbâd, 1360-1361.
- Avhâm Şucara' al-'Arab: Amhad Taymûr Bâşâ, Avhâm Şucrâ' al-'Arab fil'l-Macânî, DKA bi-Mısr, 1950.
- Ahbâr Abî Tammâm: Abû Bakr Muhammad b. Yahya aş-Şulî, Ahbâr Abî Tammâm, yay. H.M.'Asâkir, M. 'A. 'Azzâm, N.A. al-Hindî, Kahire, 1937.
- Ahbâr an-Nahvîyîn al-Başriyîn: Abû Sa'îd al-Hasan b. 'Abdallâh as-Sîrâfî, Ahbâr an-Nahvîyîn al-Başriyîn, yay. T.M. az-Zaytî, M. 'A. al-Hafâcî, Kahire, 1955.
- Addâd al-Anbârî: Muhammad b. al-Kâsim al-Anbârî, K. al-Addâd, yay. M. Abû'l-F. İbrâhîm, Küveyt, 1960.
- Addâd as-Sicistânî: Abû Hatim Sahl b. Muhammed as-Sicistânî, Şalâşat Kutub fî'l-Addâd li'l-Aşma'î va li's-Sicistânî va li'bn as-Sikkît, yay. A. Haffner, Beyrut 1913.
- al-Azmina va'l-Amkina: Abû 'Alî al-Marzûkî al-İsfahânî, K. al-Azmina va'l Amkina, c.I-II, Haydarâbâd, 1332.
- Azminat İbn al-Acdâbî: İbn al-Acdâbî Abû İshâk İbrâhîm, al-Azmina va'l-Anvâ' yay. 'İ. Hasan, Dimaşk, 1964.
- al-Badi': 'Abdallâh b. al-Muctazz, K. al-Badi' yay. Ignatius Kratchkovsky, GMS, London, 1935.
- al-Bahr: Muhammad b. Yûsuf b. Hayyân al-Ğirnâfî al-Cayyânî, al-Bahr al-Muhît, c.I, III-VIII, Mısr, 1328.
- al-Bayân va't-Tabyîn: Abû 'Uşmân 'Amr b. Bahr al-Câhız, al-Bayân va't-tabyîn, yay. 'A.M. Hârûn, c.I-IV, Kahire, 1948-1950.
- al-Buhalâc: Abû 'Uşmân b. Bahr al-Câhız, al-Buhalâc, yay. T. al-Hâcirî, Dâr al-Macârif, 1963.
- Camharat Al-Ansâb: Abû Muhammed 'Alî b. Ahmad b. Sa'îd b. Hazm al-Andalusî, Camharat Ansâb al-'Arab, yay. E. Levi-Provençal, Kahire, 1948.

- Camharat al-Luğa : Abū Bakr Muhammad b. al-Hasan-b. Durayd al-Azdî al-Başrî, c.I-IV, Haydarâbâd, 1344-1351.
- Camharat al-Kuraşî: Abū Zayd Muhammad b. Abî al-Hattâb al-Kuraşî Camharat Aş'ar al-ʿArab fî'l-Câhiliya va'l-İslâm, yay. ʿA.M. al-Bacâvî, c.I-II, Kahire, 1967.
- Camiʿ al-Ahkâm: Abū ʿAbdallâh Muhammad b. Ahmad al-Anşârî al-Kurtubî al-Câmiʿ li-Ahkâm al-Kurʾân, c.I-XX, KD, Kahire, 1935-1950.
- Câmiʿ al-Bayân: Muhammad b. Carîr at-Tabarî, Câmiʿ al-Bayân ʿan Ta vîl al-Kurʾân, yay. M.M.Şakir, c.I-XV, DM bi-Mışr, 1954-1960
- Dâ irat al-Maʿârif: Burus al-Bustânî, K. Dâ'irat al-Maʿârif, Beyrut, c.VI, 1882; c. VIII, 1884.
- D.Abî Firâs: Abū Firâs al-Hâriŝ al-Hamdânî, Dîvân, yay. S. ad-Dahhân, c.I-III, Beyrut, 1944.
- D.Abî Tammâm: Abū Tammâm at-Tâ'î, Dîvân, yay. M. al-Hayyât, Nazârat al-Maʿârif al-ʿUmûmiya No. 413.
- D.al-Ahtal: Al-Ahtal at-Tağlibî, Şiʿr alAhtal, yay. A.Şâlhânî al-Yasûʿî, Beyrut, 1891.
- D.Carîr: Carîr b. ʿAtîya al-Hatafî at-Tamîmî, Dîvân, Dâr Şâdir Dâr Bayrût, Beyrut, 1964.
- D.Carîr (al-ʿAlamiya): Aynı yazar ve eser, c.I-II, al-Matbaʿa al-ʿAlamiya bi-Mışr, 1313.
- D.al-Farazdak: Hammâm b. Gâlib b. Şaʿsaʿa at-Tamîmî, Dîvân, c.I-II, Dâr Şâdir, Beyrut, 1966.
- D.al-Hutay'a: al-Hutay'a Carval b. Avs, Dîvân, yay. N.A. Tâha, MBH. Mısır, 1958.
- D.İbn Mukbil: Tamîm b. Ubayy b. Mukbil, Dîvân, yay. A.İ.Türek, Ankara, 1967.
- D.at-Tırimmâh: at-Tırimmâh b. Hakîm, Dîvân, yay. ʿİ. Hasan, Dimaşk 1968.
- D. Tufayl va't-Tırimmâh: The Poems of Tufail ibn ʿAuf al-Ghanawî and at-Tırimmâh ibn Hakîm at-Tâ'î, yay. F. krenkow, GMS, Leyden, 1927.
- D.Zî'r-Rumma: Zû'r-Rumma, Dîvân, al-Maktab al-İslâmî li't-Ṭibâʿa va'n-Naşr, Dimaşk, 1964.
- Dîvân al -Maʿânî: Abū Hilâl al-ʿAskarî, Dîvân al-Maʿânî, Maktabat al-Kudsî, c.I-II, Kahire, 1352.
- Ad-Durar al-Lavâmiʿ: Ahmad b. al-Amîn aş-Şinkîfî, ad-Durar al-Lavâmiʿ ʿalâ Hamʿ al-Havâmiʿ, c.I-II, Kahire, 1910.

- Al-Fâ'ik: Mahmûd b. °Umar az-Zamahşarî, al-Fâ'ik fî Ğarîb al-Hadîş, °A.M. al-Bacâvî, M.Abû'l-Fağl İbrahîm, DİKA, c. I-III, Kahire, 1945-1948.
- Faşl al-Makâl: Abû °Ubayd al-Bakrî al-Avnabî, Faşl al-Makâl fî Şarh Kitâb al-Amşâl, yay. °A. °Âbidîn, İ. °Abbâs, Matbûcât Câmicat al-Hartûm, 1958.
- Al-Fâhir: al-Mufaddal b. Salama b. °Aşım, al-Fâhir, yay. °A. at-°Tahâvî, M. °A. an-Naccâr, DİKA, 1960.
- Fihrist: Muhammed b. İshâk İbn an-Nadîm, K. al-Fihrist, yay. G. Flügel, Leipzig, 1871.
- Fikh al-Luĝa: Abû Mañşûr aş-Şacâlibî, Fikh al-Luĝa va Sırr al-°Arabîya, yay. M. as-Sakkâ, v. b., MBH bi-Mışr, 1938
- Fuhûlat aş-Şucarâ : Abû Sa°id al-Aşma°i, Fuhûlat aş-Şucarâ°, yay. M.°A. Ğafâcî ve Tâha Muhammad az-Zaytî, Kahire, 1953.
- GAL : C. Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, c. I-II, Leiden, 1943-1949.
- GAL, Suppl.: Aynı yazar (ve eserin tamamlayıcısı), Supplementband, c.I-III, Leiden, 1937-1942.
- GAL Cevirisi: C. Brockelmann, Târîh al-Adab al-°Arabî, çev. °A. an-Naccâr, c. I, DM bi-Mışr, 1968.
- Halq al-İnsân: Abû Muhammad Şâbit b. Abî Şâbit, K. Ğalk al-İnsân, yay. °A. A. Farrâc, Küveyt, 1965.
- al-Hamâsa al-Başrıya: Şadraddîn b. Abî'l-Farac b. al-Husayn al-Başrî, al-Hamâsa al-Başrıya, yay. M. Ahmad, c.I-II, Haydarâbâd, 1964.
- Hamâsat İbn aş-Şacarî: Hibatallâh b. °Alî b. Muhammad b. Hamza İbn aş-Şacarî, K. al-Hamâsa, Haydarâbâd, 1345.
- Haşâ iş: Abû'l-Fath °Usmân b. Cinnî, al-Haşâ°iş, yay. M.°A. an-Naccâr, c.I-III, Kahire, 1952-1956.
- al-Ğayavân: Abû °Uşmân °Amr b. Bahr al-Câhız, al-Hayavân, yay. °A. M. Hârûn, MBH bi-Mısr, 1938-1945.
- al-Hızâna (B): °Abdalkâdir b. °Umar al-Baĝdâdî, Ğizânat al-Adab va Lubb Lubâb Lisân al-°Arab, c.I-IV, Bulak, 12⁰⁹.
- al-Hızâna (S): Aynı yazar ve eser, c. I-IV, Matb. as-Salafîya va Maktabatuhâ, 1347-1351.
- al-İbdâl: °Abdalvâhid b. °Alî al-Luĝavî al-Halabî, al-İbdâl, yay. °İ. at-Tanûhi, c. I-II, Dimaşk, 1960-1941.

- İrâb Şalâşîn Sūra: İbn Hâlavayh al-Husayn b. Ahmad, K. İrâb Şalâşîn Sūra min al-Kur'ân al-Karîm, Matb. DK, Kahire, 1941.
- İrşâd: Yâkût al-Hamavî ar-Rûmî, İrşâd al-Arib ilâ Ma'rifat al-Adîb, MBH bi-MıŖr.
- İsl. Ans.: İslam Ansiklopedisi, İstanbul Edebiyat Fakültesince kurulan bir heyet tarafından çıkarılmaktadır, İst. Maarif Matb., 1941 db.
- İŖlâh al-Mantık : İbn as-Sikkît, İŖlâh al-Mantık, yay. A.M. Ŗâkir ve cA.M. Hârûn, ZA 3, DM bi-MıŖr, 1949.
- al-İŖârât: Abû'l-Ĥasan cAlî b. Abî'l-Barakât al-Haravî, K. al-İŖârât ilâ Ma'rifat az-Ziyârât, yay. Janine Sourdel-Thomine, Dimaçk, 1953.
- al-İŖtikâk: İbn Durayd, Abû Bakr Muhammad b. al-Ĥasan al-Azdî al-Başrî, al-İŖtikâk, yay. F. Wüstenfeld, Göttingen, 1854.
- İŖtikâk al-AŖma'î: Abû Sa'îd cAbdalmalik b. Kurayb al-AŖma'î, al-İŖtikâk, yay. Salîm an-Nu'aymî, Matb. AŖad, Bağdad, 1968.
- cİyâr aŖ-Ŗicr: Muhammad b. Ahmad b. Ťabâtabâ al-cAlavî, yay Ť. al-Hâcirî ve M.Z. Salâm, Kahire, 1956.
- al-Kâmil: Abû'l-cAbbâs Muhammad b. Yazîd al-Mubarrad, al-Kâmil, yay. M.Abû'l-Fadl İbrâhîm ve S. Ŗahâta, MNM, c. I-IV, Kahire, 1956.
- Kanz al-Huffâz: Ya'kûb b. İŖhâk as-Sikkît, Kanz al-Huffâz fî Kitâb Tahzîb al-Alfâz, Hazzabah al-Ĥatîb at-Tabrîzî, yay. L. Ŗayhû, Beyrut, 1895.
- KaŖ az-Zunûn: Kâtip Çelebi, KaŖ az-Zunûn cAn Asâmî al-Kutub va'l-Funûn, yay. Ŗ. Yaltkaya ve K. Rifat, c.I-II, İst. Maarif Matbaası, 1941.
- Kitâb al-cArab: cAbdallâh b. Muslim b. Ŗutayba, Kitâb al-cArab, "Rasâ'il al-Bu'agâ' İhtiyâr ve TaŖnîf Muhammad Kurd cAlî'nin 344-384. sayfalarında, Kahire, 1954.
- Kitâb al-Kuttâb: İbn Durustuvayh cAbdallâh b. Ca'far b. Muhammad, Kitâb al-Kuttâb, yay. L. Ŗayhû, Beyrut, 1927.
- Kitâb Sîbavayh: Sîbavayh, al-Kitâb, yay. H. Derenbourg, c. I-II, Paris, 1881-1889.
- Kunâ'Ŗ-Ŗuarâ': Abû Ca'far Muhammad b. Ĥabîb, Kunâ'Ŗ-Ŗuarâ' va man Ĥalabat Kunyatuh cAlâ İsmih, yay. cA. Hârûn, cuz' min NM 7, Kahire, 1955.
- Lane : E.W. Lane. An Arabic-English Lexicon, London-Edinburgh, 1863-1893.
- Lisân: Muhammad b. Mukarram b. Manzûr al-İfrîkî, Lisân al-cArab, c.I-XX, Bulak, 1300-1307.
- Lubâb al-Ĥdâb: Usâma b. Munkız, Lubâb al-Ĥdâb, yay. A.M. Ŗâkir, Mısır, 1935.

- Ma'âhid at-Taşîş: eAbdarrahîm al-eAbbâsî, Ma'âhid at-Taşîş, Bulak, 1274.
- al-Ma'ânî al-Kabîr, Abû Muhammad b. eAbdallâh b. Muslim b. Kutayba ad-Dînavarî, K. al-Ma'ânî al-Kabîr, c.I-III, Haydarâbâd, 1949-1950
- Ma'ânî al-Ḳur'ân: Abû Zakkriyâ Yahyâ b. Ziyâd al-Farrâ', yay. A.Y. Nacâtî ve M.eA. an-Naccâr, Matb. DK, c.I, Kanire, 1955.
- Macâlis: Abû'l-eAbbâs Ahmad b. Yahya Şa'elab, yay. eA.M. Hârûn, c.I-II, DM bi-Mışr, 1948.
- Macâlis al-Ulamâ': Abû'l-Kâsim eAbdarrahmân b. İshâk az-Zaccâcî, Macâlis al-eUlamâ', Yay. eA.M.Hârûn, Küveyt, 1962
- al-Macâz: Abû eUbayda Ma'amar b. al-Muşannâ at-Taymî, Macâz al-Kur'ân, yay. Fuad Sezgin, c.I-II, Muhammad Sâmî Amîn al-Hâncî al-Kutubî bi-Mışr, 1954-1962.
- Macma'e al-Amşâl: al-Maydânî, Macma'e al-Amşâl, c. I-II, 1310.
- Macmûeat al-Ma'ânî: Macmûeat al-Ma'ânî, Matb. al-Cavâ'ib, Kostantiniye, 1310.
- al-Makâyis: Ahmad b. Fâris b. Zakariyâ, Muscam Makâyis al-Luğa, yay. eA.M.Hârûn, c.I-VI. DİKA, Kahire, 1366-1371.
- al-Makşûr: İbn Vallâd, K. al-Makşûr va'l-Mamdûd, yay. Paul Brönnle, London-Leiden, 1900.
- al-Maşûn: Abû Ahmad b. al-Hasan b. eAbdallâh al-eAskarî, al-Maşûn fi'l-Adab, yay. eA.M.Hârûn, Küveyt, 1960.
- Muscam al-Bakrî: Abû eUbayd eAbdallâh b. eAbdalcazîz al-Bakrî al-Andalusî, Muscam mâ's-ta'cam min Asmâ' al-Bilâd va'l-Mavâde, yay. M. as-Sakkâ Matb. LTTN, c.I-IV, Kahire, 1945-1951.
- Muscam al-Buldân: Yakût al-Ḥamavî ar-Rûmî, yay. F. Wüstenfeld, c.I-VI, Leipzig, 1924.
- al-Muhâdarât: Husayn b. Muhammad ar-Râğîb al-İşfahânî, c. I-II, Matb. İbrahîm al-Muvaylihî, 1287.
- al-Muhkam: eAlî b. İsmâ'îl b. Sîda, al-Muhkam va'l-Muhît al-A'zam fi'l-Luğa, c. I-II, Kahire, 1958
- al-Munşif: Abû'l-Fath eUşmân İbn Cinnî, al-Munşif li-Kitâb at-Taşrif, yay. İ. Muştafâ ve eA.Amîn, c.I-III, MBH bi-Mışr, 1954-1960.

- Muntaḥabât Şams al-ʿUlûm: Muntaḥabât fî Abbâr al-Yaman min Kitâb Şams al-ʿUlûm va davaʾ Kalâm al-ʿArab min al-Kulûm li-Naşvân b. Saʿîd al-Hımyarî, yay. ʿA. Ahmad, Leiden, 1916
- al-Muştarak Vadʿâ: Yâkût b. ʿAbdallâh al-Hamavî ar-Rûmî, K. al-Muştarak Vadʿâ va'l-Muftarık Şukcâ, yay. F. Wüstenfeld, Göttingen, 1846.
- al-Muʿtalif: al-Hasan b. Bişr. b. Yahya al-Âmidî, al-Muʿtalif va'l-Muḥtlalif, yay. ʿA. A. Farrâc, DİKA, Kahire, 1961.
- al-Muvaşşah: Muhammad b. ʿİmrân al-Marzubânî, al-Muvaşşah fî Ma âḥız al-ʿUlamâ ʿalâ aş-Şuʿarâʾ, Matb. as-Salafiya, 1343.
- al-Muḥaşşaş: ʿAlî b. İsmâʿîl b. Sîda, K. al-Muḥaşşaş, c.I-XVII, Bulak, 1316-1321.
- al-Muzhir: ʿAbdarrahmân Calâladdîn as-Suyûtî, al-Muzhir fî ʿUlûm al-Luġa va Anvâcihâ, yay. M.A. Cädalmavlâ v.b., c.I-II, DİKA, 1958.
- an-Nabât: Ahmad b. Dävüd ad-Dînavarî, Kit-a min al-Cuz al-Hâmis nim K. an-Nabât, yay. Bernhard Lewin, Leiden, 1953.
- an-Nakâʾid: The Nakâ id, of Jarîr and al-Farazdak, yay. Anthony Ashly Bevan, c.I-III, Leiden, 1905-1912.
- Nakd aş-Şier: Kudâma b. Caʿfar, Nakd aş-Şier, yay. Bonebakker, Leiden, 1956.
- Nasab Kurayş: al-Muşʿab b. ʿAbdallâh b. al-Muşʿab az-Zubayrî, K. Nasab Kurayş, yay. E. Levi-Provençal, ZA 11, 1953.
- an-Nihâya : Ahmad b. ʿAbdalvahhâb an-Nuvayrî, Nihâyat al-Arab fî Funûn al-Adab, c. I-XVIII, Matb. DK, 1923-1955.
- Nuzhat al-Alibbâʾ: ʿAbdarrahmân b. Muhammad b. al-Anbârî, Nuzhat al-Alibbâʾ fî Tabakât al-Udabâʾ, yay. İbrâhîm as-Sâmîrrâʾî, Matb. al-Maʿârif, Bağdad, 1959.
- al-Kalb: İbn as-Sikkît, al-Kalb va'l-İbdâl, yay. August Haffner, "al-Kısm al-Avval min al-Kanz al-Luġavî fî'l-Lisân al-ʿArabî" (Beyrut 1903) Leipzig, 1905.
- Kâmüs: Muhammad b. Yaʿküb al-Fîrüzâbâdî, al-Kâmüs al-Muhîṭ, Matb. al-Husayniya al-Mişriya, c.I-IV, 1330.
- al-Kavl fî'l-Bigâl: ʿAmr b. Bahr al-Câhız, al-Kavl fî'l-Bigâl, yay. Charles Pella, Kahire, 1955.
- Kudâma b. Caʿfar: Badavî Ṭabâna, Kudâma b. Caʿfar va'n-Nakd al-Adabî Maktabat al-Anglo al-Mişriya, 1954.

- Rasâ'il al-İntikâd: Abū °Abdallâh Muhammad b. Şaraf al-Şayravânî, Rasâ'il al-İntikâd, "Rasâ'il al-Bulaġâ° ihtiyâr va taşnîf Muhammad Kurd °Alî" içinde s. 311-343, Matb. LTTN, Kahire, 1954.
- ar-Ravd: İbn Hişâm, ar-Ravd al-Unuf fî Tafsîr mâ'stamal °alayh Hadîş as-Sîra an-Navaviya, c.I-II, Matb al-Camâliya bi-Mış, 1914.
- Risâlat al-Ġufrân: Abū'l-°Alâ° al-Ma°arrî, Risâlat al-Ġufrân, yay. Bint aş-Şâtî°, DM bi-Mıř, 1950.
- Risâlat al-Malâ'ika: Abū'l-°Alâ° al-Ma°arrî, Risâlat al-Malâ'ika, yay. M.S. al-Cundî, Matb. at-Tarakkî bi-Dimaşq, 1944.
- Şîfat Cazîrat al-°Arab: al-Hasan b. Ahmad b. Ya°küb al-Hamdânî, K. Şîfat Cazîrat al-°Arab, yay. M. an-Nacdí, Matb. as-Sa°ada, Mısır, 1953.
- aş-Şinâ°atayn: al-Hasan b. °Abdallâh b. Sahl al-°Askarî, K. aş-Şinâ°atayn al-Kitâba va'ş-Şîr, yay. M. Abū'l-Fadl İbrâhîm ve °A.M. al-Bacâvî, DİKA, 1925.
- Sarikât Abî Nuvâs: Muhalhil b. Yamût b. al-Muzarric, Saikât Abî Nuvâs, yay. M.M. Haddâra, DFA bi'l-Kâhira, tarihsiz.
- Şihâh: İsmâ'îl b. Hammâd al-Cavharî, aş-Şihâh Tâc al-Luġa va Şihâh al-°Arabîya, yay. A.°A. °Attâr, c.I-VI, Matabîc DKA bi-Mış, 1956.
- as-Simt: Abū °Ubayd al-Bakrî al-Avnabî, Simt al-La'âlî fî Şarh Amâlî al-Kâli, yay. °Abdal°azîz al-Maymanî, Matb. LTTN, 1936.
- aş-Şimâr: Abū Mañşür °Abdal°malik b. Muhammad aş-Şa°alîbî, Şimâr al-Kulüb fî'l-Mudaf va'l-Mansüb, Kahire, 1908.
- Şarh Adab al-Kâtib: Mavhüb b. Ahmad al-Cavâlikî, Şarh Adab al-Kâtib, Maktabat al-Kudsî, Kahire, 1350.
- Şarh D. Abî Tammâm: al-Hatîb at-Tabrîzî, Şarh D. Abî Tammâm, yay. M.°A °Azzâm, c. II, DM bi Mış ...
- Şarh D. Ka°b: as-Sukkarî, Şarh D. Ka°b b. Zuhayr, Kahire, 1950.
- Şarh D. al-Mutanabbî: al-Vâhidî, Şarh D. al-Mutannabî, yay. F.Dieterici, Berlin 1861.
- Şarh al-Hamâsa li'l-Marzûkî: Ahmad b. Muġammad al-Marzûkî, Şarh D. al-Hamâsa, yay. A. Amîn ve °A. Hârûn, c.I-IV, Kahire, 1951-1954.
- Şarh al-Hamâsa li't-Tabrîzî: Yahyâ b. °Alî al-Hatîb at-Tabrîzî, Şarh al-Hâmasa, yay. M.M. °Abdal°hamîd, c.I-IV, Matb. al-Hicâzî bi'l-Kâhira, tarihsiz.

- Şarh al-Mufaddalıyât: Abū Muhammad al-Anbârî, Şarh al-Mufaddalıyât yay Ch. J. Lyall, Oxford, 1921.
- Şarh Nahc al-Balāğa: İbn Abî'l-Ĥadîd, Şarh Nahc al-Balāğa, yay. N. Şara-faddîn ve M.H. az-Zayn, c.I-IV, Beyrut, 1954.
- Şarh aş-Şavâhid al-Kubrâ: Mahmûd al-°Aynî, Şarh aş-Şavâhid al-Kubrâ Hizana (B) kenarında.
- Şarh Şavâhid al-Muġnî: As-Suyûtî, Şarh Şavâhid al-Muġnî, taşbasması, 1271.
- Şuruh Sıkt az-Zand: Abū'l-°Alâ' al-Ma°arrî, Şuruh Sıkt az-Zand, yay. M. as-Sakkâ, c.I-V, DK, 1945-1949 baskısının fotoğrafı.
- Tabakât al-Cumahî: Muĥammad b. Sallâm al-Cumahî, Tabakât Fuhûl aş-Şucarâ yay, M.M. Şâkir, DM li't-Tibâea va'n-Naşr, 1952.
- Tabakât İbn Kutayba: °Abdallâh b. Muslim b. Kutayba, aş-Şier va'ş-Şucarâ' yay. A.M. Şâkir, c.I-II, 1966-1967.
- Tabakât İbn Kutayba (L): Aynı yazar ve eser, Leiden, 1902.
- Tabakât an Nahviyîn: Muhammad b. al-Hasan az-Zubaydî, Tabakât an-Nah-viyyîn va'l- Luġaviyyîn, yay. M. Abū'l-Fadl İbrâhîm, Kahire,1954.
- Tâc: Muhammad Murtadâ b. Muhammad az-Zabîdî, Tâc al-°Arûs min Cavâhir al-Kâmûs (Şarh al-Kâmûs), c.I-X, Mısır, 1310.
- at-Taĥşîl li'ş-Şantamarî: Yûsuf b. Sulaymân aş-Şantamarî, Taĥşîl °Ayn az-Zahab min Ma°dan Cavhar al-Adab fi °İlm Macâzât al-°Arab, c.I-II, Bulak, 1316, Kitâb Sîbavayh sayfa altlarında
- Tahzîb Târîĥ ibn °Asâkir: İbn Badrân, °Abdalkâdir b. Ahmad, Tahzîb Târîĥ İbn °Asâkir, c.VI, Dimaşk, 1349.
- Talhîş al-Bayân: aş-Şarîf ar-Radî, Talhîş al-Bayân fi Macâzât al-Kur°ân, DİKA, Kahire, 1955.
- Târîĥ Âdâb al-Luġa al-°Arabîya: Cörcî Zaydân Târîĥ Âdâb al-Luġa al-°Ara-bîya, Şavkî Dayf gözetimi ile, c.I-IV, Dâr al-Hilâl, tarihsiz.
- at-Taşbihât: İbn Abî °Avn, K. at-Taşbihât, yay. M.°A. Hân, GMS, Cambridge, 1950.
- Tavcîh ar-Rummânî: Abū'l-Hasan °Alî ar-Rummânî, Tavcîh İrâb Abyât Mul-gazat al-İrâb, yay. S. al-Afgânî, Dimaşk, 1958.
- Ta°vîl Muşkil al-°Qur°ân: °Abdallâh b. Muslim b. Kutayba, yay. A.Şakr, DİKA, 1945

- İbil al-Aşma'î: Al-Aşma'î, K. al-İbil, "al-Kısm aş-Şânî va's-Şâliş min al-Kanz al-Luğavî fî'l-Lisân al-Arabî", yay. August Haffner, (Beyrut, 1903), Leipzig, 1905.
- İnbâh ar-Ruvât: Camâladdîn Abû'l-Hasan eAlî .b. Yûsuf al-Kiftî, İnbâh ar-Ruvât ealâ Anbâh an-Nuhât yay. M. Abû'l-Fadl İbrâhîm, DK, c.I-III, Kahire 1950-1955.
- al-İkd: Ahmad b. Muhammad b. eAbdrabbih al-Andalusî, al-eİkd al-Farîd, yay. M. S. al-eUryân, c. I-VIII, Mısır, 1940-1941.
- al-İktidâb: İbn as-Sîd al-Batalyûsî, al-İktidâb fî Şarh Adab Kuttâb Beyrut, 1901.
- Udabâ' al-eArab: Butrus al-Bustânî, eUdabâ' al-eArab fî'l-Câhiliya va Şadr al-İslâm, c.I-III, Dâr al-Makşûf va Dâr- aş-Şakâfa, Beyrut, 1968.
- al-eUmda: al-Hasan b. Raşîk al-Kayravânî al-Azdî, al-eUmda fî Mahâsin aş-Şîr va Âdâbih va nakdih, yay. M.M. eAbdalhamîd, Matb. as-Sacâda bi-Mışr, 1955.
- eUyun: eAbdallâh b. Muslim b. Kutayba, K. eUyûn al-Ahbâr, c.I-IV, Matb. DK, Kahire, 1925-1930.
- al-Vasâta: al-Kâdî eAlî b. eAbdal-eazîz al-Curcânî, al-Vasâta bayn al-Mutanabbî va Huşûmih, yay. M. Abû'l-Fadl- İbrâhîm ve eA. al-Bacâvî, DİKA, 1951.
- Zahr al-Âdâb : Abû İshâk İbrâhîm al-Huşrî al-Kayravânî, Zahr al-Âdâb va Şamar al-Albâb, yay. eA.M. al-Bacâvî, c.I-II, DİKA, 1953.
- az-Zuhra: Abû Bakr Muhammad al-İşfahânî, an-Nişf al-Avval min K. az-Zuhra, yay. A.R. Nykl, Beyrut, 1932.

DİĞER KISALTMALAR

- a. : Birinci Mısrâ
b. : İkinci Mısrâ
c. : Cilt, cüz, bölüm.
çev. : çeviren.
D. : Divân
DFA : Dâr al-Fikr al-^cArabî.
DİKA : Dâr İhyâ' al-Kutub al-^cArabîya
DK : Dâr al-Kutub.
DKA : Dâr al-Kitâb al-^cArabî.
DM : Dâr al-Ma^cârif.
GMS : Gibb Memorial Series.
K. : Kitâb.
LTTN : Licnat at-Tarcama va't-Ta'lif va'n-Naşr.
Matb. : Matba^a, al-Matba^a, Matbaa, Matbaası.
MBH : Muştafâ al-Bâbî al-Halabî va Avlâduh (va Şurakâh)
MNM : Maktabat Nahdat Mısr.
n : not, notlar.
NM : Navâdir al-Mahtûât.
Ş. : Râ^c'nin Şiirleri (İkinci Bölüm)
yay. : yayın, yayımlayan.
ZA : Zahâ'ir al-^cArab.

KAYNAKLAR ¹

Râ'î'nin hayatını ele almış kaynaklar ana ve yan kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Son dönem kaynakları ise hemen hemen ona yer vermemiştir. Doğrudan doğruya şairin hayatını inceleyen araştırmalar bulunmamasına rağmen genel mahiyette olan veya dolayısıyla şaire değinen eserlerde kısa bölümlere rast gelinmektedir. Bu gibi yazılara şairin hayatiyle ilgili bölümlerde değinilmekle yetinilecektir. Kaynaklar, yazarların ölüm tarihlerine göre sıralanmış olarak şöyledir :

A. Ana Kaynaklar

1. Râ'î'nin şiirleri, divanı bulunmadığı için türlü eserlerden derlenerek elde edilmiştir. Yararlanılan eserlerden Abū Zayd Muhammad b. Hattāb al-Kuraşî (eserini H. III. yüzyılın sonları veya IV. yüzyılın başlarında kaleme almıştır) nin Camharat aş'ār al-ʿArab fî'l-cāhiliyyat va'l-islām'ında² Râ'î'nin bir kasidesi yer almaktadır. Diğer eserlerde ise Râ'î'ye ait bir beyte veya daha fazla beyitlere rastlanıyor. Durum böyle olunca şiirlerin kaynak olarak topluca değeri üzerinde durmak imkânsız olmaktadır. Bununla birlikte şiirlerde Haricîler, İbn az-Zubayr, Emevîlerden Mu'aviya'nın oğlu -Abdallāh ile Sa'îd b. ʿAbdarrahmān gibi grup ve şahıslara değinilmesi, şiirlerin kaynak olarak değerini ortaya koymaktadır.

2. Muhammad b. Sallām al-Cumahî (ölümü 231/845 veya h. 232): Tabakāt fuhul aş-Şucarā³.

1 Makalenin transkripsiyon işaretleri İslām Ansiklopedisinin kullandığı işaretlerin aynı olmakla birlikte ص, d ve uzatmalı i, î ile gösterilmiştir.

2 GAL, Suppl. I, 38. Eserin bibliyografyadaki kısaltması Camharat al-Kuraşî'dir.

3 GAL, Suppl. I, 165

Cumahî, eserinde şairle ilgili önemli bilgiler vermektedir: Carîr'in Râcî'ye kırılması ve daha sonra her ikisinin görüşmeleri; Carîr'in güzel bir beytinin söz konusu olması ile, Râcî'nin ona karşı yenik düşmesinin olağan karşılanması gereğini ileri sürmesi; şairin halife eAbdalmalik ile ilişkileri; Bişr b. Marvân'ın sarayında Ahtal ile karşılaşması ve Bişr'den İbn az-Zubayr dolayısı ile özür dilemesi; Avs b Mağrâ' ve İbn ar-Rikâc ile ilişkileri; Hind'e şiirleriyle kur yapması ve topluluğunu hicvetmesi; Hanzar b. Arkam'ın karıştığı olaylar; refakatçısı güzel kadın; şairin, kendisini Carîr'in hicvinden bir yıl kadar sonra ölmesi sorunlarını ilk olarak bu kaynak haber vermektedir.

3. Abû'l-Farac eAli b. al-Husayn al-İşbahânî (ölümü 356/967)¹: K. al-Ağânî.

Carîr'in hicviyeyi hazırlayıp okumak için Mirbad'e gitmesi; hicivden sonra şair ile Numayr Oğullarının kaçarcasına Şurayf'e geitmeleri; şairin eAbdalmalik'e ikinci şiirini sunması; şairin İbn Ba'âc ve eAnbar Oğullarından biri ile ilişkisi sorunlarını bu kaynak iletmektedir.

4. Abû Muhammad al-Kâsim b. Muhammad b. Başşâr al-Anbârî (ölümü 304-5/917-7)²: Nakâ'id Carîr va'l-Farazdak.

Eserin yazarı, Carîr'in Râcî'ye kırılmasına yol açan olaylar ve görüşmelerini, Cumahî'nin iletiklerini tamamlayacak şekilde iletmekte, Râcî'nin ölüm yılını saptayacak Kutayba b. Muslim'in öldürülmesi olayını haber vermektedir.

B. Yan Kaynaklar

5. Abû eUşmân eAmr b. Bahr al-Câhız (ölümü 255/866)³: K. al-Hayavân.

Yazar, Abû'n-Nacm'in şairi hicvetmesinden bahsetmektedir.

6. Abû Muhammad eAbdallâh b. Muslim b. Kutayba ad-Dînavarî (ölümü 270/884 veya h. 276)⁴: K. al-Ma'ânî al-Kabîr.

Yazar, şairin al-Halâl ile ilişkilerini iletmektedir.

7. Ahmad b. Yahya b. Câbir al-Balâzurî (ölümü 279/892)⁵: Ensâb al-Aşraf.

Yazar, şairin Yazîd b. Mu'aviya'ye övgüsünü haber vermekte, Emevîlerden Sa'îd b. eAbdarrahmân'a övgüsü ile ilgili ayrıntıları bildirmekte, bu arada şairin

1 GAL I, 146; Suppl. I, 225.

2 GAL I, 119.

3 GAL I, 153. Suppl. I, 241.

4 GAL I, 120.

5 GAL I, 141; Suppl. I, 216.

Bişr b. Marvân meclisinde Ahtal ile karşılaşmasını Cumahî'den çok daha ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır.

8. Al-Hasan b. Bişr b. Yahya al-Âmidî (ölümü 371/987)¹: al-Mu'ta'if va'l-muhtalif.

Yazar, şairin al-Asadî ile evlenen kızını ve diğer ayrıntıları bildirmektedir.

9. A.-Hasan b. Raşık al-Kayravânî al-Azdî (ölümü 463/1070)²: al-cUmda fi Mahâsin aş-Şi'r va Âdâbih va Nakdih.

Carîr'in, hicviyesinden sonra Râcî'yi ve Numayr Oğullarını kötü duruma soktuğuna inandığından ve hicviyesi ile kafiyesini adlandırdığından bahsetmektedir.

10. Abû cUbayd cAbdallâh b. cAbdalcazîz al-Bakrî al-Andalusî (ölümü 432/1040-487/1094)³: Muc'am mâ'sta'cam min Asmâ' al-Bilâd va'l-Mavâđic⁴:

Yazar, şair ile Hişâm b. cAbdalmalik ilişkilerini haber vermektedir.

11. Muhammad b. Mukarram. b. Manzûr al-İfrîkî (ölümü 711/1331)⁵: Lisân al-cArab.

Yazar, İbn ar-Rikâc'ın şairi hicvetmesini bildirmekle Cumahî'nin ilettiklerini tamamlamaktadır.

12. cAbdalkâdir b. cUmar al-Bağdâdî (ölümü 1093/1685)⁶: Hizânat al-Adab va Lubb Lubâb Lisân al-cArab⁷.

Yazar, şairin cAbdallâh b. Mucâviya'ye yazdığı övgüsünden haber vermektedir.

Sonuç olarak şairin, Carîr ile ilişkileri hariç, hakkında iletilen rivayet ve bilgilerin pek sınırlı olduğu söylenebilir. Bu durum karşısında şairin hayatını dar çerçeve içinde ele almak ve bir bakıma varsayımlarla ilgilendirmek zorunluluğu ister istemez karışımıza çıkmaktadır.

1 GAL I, 111; Suppl. I, 171.

2 GAL I, 307; Suppl. I, 539

3 GAL I, 476, Suppl. I, 875.

4 Eserin kısaltması Mu'cam al-Bakrî'dir.

5 GAL II, 21; Suppl. II, 14.

6 GAL II, 286; Suppl. II, 397.

7 Eserin kısaltması Hizâna'dır

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

R Â'î'nin HAYATI VE KİŞİLİĞİ

I. HAYATI

M. VII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile VIII. Yüzyıl Başlarında Emevilerin Yönetimi, İbn az-Zubayr, Hâriciler ve Kays'lılar.

41/661 yılında Mu'âviya, halifeliğini ilân etmekle Emevîlerin yönetimi başlamış oldu. Mu'âviya, Kalb Oğullarından bir kız (Yazîd'in annesi) ile evlenerek Suriye'nin Yemenli olan büyük bir topluluğunu kendi destekleyicisi durumuna getirmişti. Halife Yazîd zamanında Şî'ilerin başı olarak Peygamberin torunu Husayn'in Karbalâ'da 61/680 'de öldürülmesinden hemen sonra Abdallâh b. az-Zubayr, faaliyetlerini artırıp halifeliğini ilân etti. İbn az-Zubayr, Mekke civarında 73/692'de Haccâc'a karşı yaptığı bir savaşta öldürülünceye kadar Emevîlerin başında bir dert olarak kaldı¹. Emevîlere, bu arada, Hâriciler ve Kays topluluğunun ayaklanmalarıyla de uğraşmak düşüyordu². Bütün bu işlerin yanı sıra, Kays'lı olmalarına rağmen Emevîlerin, Yemenliler'e dayanmaları ve özellikle vergileri ağırlaştırma işlemleri³ halifelerin Râ'î ve topluluğunca sevimsiz karşılanmalarına yol açmıştır⁴.

1 Bk. Ş. XXVIII, 39-40 ve XXXIII.

2 Râ'î'nin Hâricilerle ilgili beyti için bk. Ş. XXVIII, 41.

3 Râ'î'nin vergilerle ilgili şiirleri için bk. Ş.V, 9-13 ve XXVIII, 46-75

4 Bk. İsl. Ans. IV. 240 v.dd.

Adı, Künyesi, Lakabı ve Soy Şeceresi

Şairin adının eUbayd¹, babasının ise Huşayn² olması gerekir³. Künyesi çoğu kaynaklarda Abū Candal'dır⁴. Künyenin kullanılmasında büyük oğul adının rol oynadığına bakılacak olursa Râ'î'nin oğlunun Candal olması bu künyeyi doğrular⁵. Bu konu ile ilgili en eski kaynak olan Muḥammad b. Ḥabîb'in Kunâ aş-Şucarâ⁶'ı ikinci künye olarak Abū Nūḥ'u ileri sürmektedir. Bu ikinci künyeyi haklı gösterecek veya mahiyetini açıklayacak bir ip ucunun bulunmadığını kaydetmek gerekir⁶.

Râ'î'ye gelince bu, şairin lakabıdır. Bu lakab tam olarak Râ'î' al-İbil, yani Deve çobanı veya kısaca Râ'î yani Çoban'dır. Rastladığımız en eski kaynağın yazarı İbn Sallâm al-Cumaḥî, Râ'î'nin deveyi; başka kaynaklar ise

¹ Râ'î'nin çağdaşı Farazdağ (bk. ileride Farazdağ ile ilişkileri bölümü) :

واورثك الراعي عبيد هراوة و ماطورة تحت السوية من جلد

beytinde (D.al-Farazdağ I, 178) Candal'i hicvetmekte, Râ'î'nin adını açık olarak anmaktadır. Yine Râ'î'nin çağdaşı Carîr (bk. ileride Carîr ile ilişkileri bölümü), hicviyesinde (D. Carîr 62 ve 63):

الم ترني صببت على عبيد وقد فارت اباجله وشابا
لعلك يا عبيد حسبت حربي تقلدك ارضرة والعلابا

bulunan beyitlerinde Râ'î'nin adını anmaktadır. Aynı şekilde şair Abū Tammâm da bir beytinde Râ'î'nin adını vermektedir (bk. D. Abî Tammâm 243). Ayrıca bk. Rasâ'il İbn Muctazz 23, Naḳâ'id 428, Muvaşşah 311, Rasâ'il al-Intikâd 313 ve 317, Sımt 50, Şarḥ aş-Şavâhid II, 60 ve-236, III, 91 ve 537, Hizâna (S) 1,75. Bu kaynaklardan başka ayrıca bk. not 2'de gösterilen yerler.

² Ṭabakât al-Cumaḥî 250 ve 434, Kunâ aş-Şucarâ⁷ 291, Alqâb aş-Şucarâ⁸ 314, Ansâb al-Aşraf 178, Camharat al-Ḳuraşî I, 106 ve II, 912, Ağânî (Ş) XX, 168, al-Mu'talif va'l-Muḥtalif 122 ve 177, Zahr al-Âdâb 20, Amâlî al-Murtaḍâ I, 323, Camharat al-Ansâb 263, al-cUmda I, 50 ve 160; II, 296, Şarḥ al-Ḥamâsa li't-Tabrizî I, 267, Şarḥ Adab al-Kâtib 250, al-Muzhir II, 422, al-Ḥizâna (S) III, 134 ve (B) III, 288, Dâ'irat al-Macârif VIII, 484, Abriss I, 166, GAL çevirisi I, 217.

³ İbn Ḳutayba ve Bağdâdî Huşayn b. Mucâviya adını ileride sürmekle birlikte eUbayd b. Huşayn denildiğini de eklemektedirler, bk. Ṭabakât b. Ḳutayba I, 415 ve Hizâna (S) III, 153.

Marzubânî eUbayd yerine eAbid şeklini vermektedir, bk. al-Muvaşşah 157. Al-Baḫalyûsî eUbayd b. Mucâviya adını kaydetmektedir, bk. İktidâb 303.

⁴ Kunâ aş-Şucarâ⁹ 291, Ṭabakât b. Ḳutayba I, 415, an-Naḳâ'id 428, Ağânî (Ş) XX, 168, Amâlî al-Murtaḍâ I, 323, as-Sımt 50, İktidâb 303, Şarḥ, aş-Şavâhid II, 60, al-Ḥizâna (S) III, 134, Dâ'irat al-Macârif VIII, 484.

⁵ Bk. ileride Ailesi bölümü.

⁶ Kunâ aş-Şucarâ¹⁰ 291, Amâlî al-Murtaḍâ I, 323, al-İktidâb 303.

çobanı çokça ve iyi nitelemesi yüzünden bu lakabın kendisine verildiğini bildirmektedir¹. Bir kısım kaynaklar, bu lakabın şaire, deve çubanını, bir veya birkaç beytiyle nitelediğinden dolayı verildiğini ileri sürmektedirler². Bahis konusu beyitlerde Râcî şöyle demektedir :

Çoban, develerine karşı yumuşak davranmakta, peşlerinde koşmaktan ayak damarları görünür hale gelmekte, çobanın iyi davranışının izi kıtlıkta daha iyi görünmektedir.

Develer rüzgârın peşinden gittikleri zaman onları bırakan ve onlar duruncaya kadar sesini çıkarmayan deve-sever çoban.

Develer istedikleri gibi davranırlar, ayakları bir otlakta karar kılınca çoban da bir yerde karar kılar³.

Aş-Şarîf al-Murtadâ'ya göre ise Râcî'nin, "Dirsekleri kaygan yer üzerinde bulunmaktadır. Öyle ki deve biti duracak yer bulamaz"⁴ beytini söylemesi ile bu lakabı almıştır.

Bu lakab öylesine yayılmıştır ki şair, adından daha çok, Çoban (Râcî) olarak tanınagelmıştır⁵.

Râcî'nin soy şeceresi, eUbayd b. Huşayn b. Mu'âviya⁶ b. Candal b. Katan⁷ b. Tuvaylim⁸ b. Rabîca ., eAbdallâh bl. al-Hâriş b. Numayr b. eÂmir b. Şaşa'a

- 1 Tabakât al-Cumahî 250 ve buna yakın açıklamalarla bu lakabı tekrarlayan şu kaynaklara da bkz: Alkâb aş-Şucarâ⁹ 314, Tabakât İbn Kutayba I, 415; al-İştikâk 295; Agâni (Ş) XX, 168, Amâli al-Kâli II, 142, Amâli al-Murtadâ I, 322, Rasâ'il al-İntikâd 317, al-eUmda II, 296, as-Sımt 49 v.d., Şarh al-Hamâsa li't-Tabrizî I, 267, al-İktidâb 303, Şarh Adab al-Kâtib 250, Şarh aş-Şavâhid II, 60, al-Muzhir II, 430, al-Hizâna (S) III, 134, v.d., Dâ'irat al-Ma'ârif VIII, 484, Abriss I, 166, GAL Çevirisi I, 217, Asmacı Râcî'nin deveyi iyi nitelediğinden bahseder, bk. Fuḥūlat aş-Şucarâ⁹ 36.
- 2 Alkâb aş-Şucarâ⁹ 314, Al-İştikâk 179, Amâli al-Kâli II, 142, al-Hizâna (S) III, 134 v.d.
- 3 Ş XXIV.
- 4 Ş XXVII, 8.
- 5 Râcî lakabıyla anılan yegâne şair eUbayd değildir, bk. al-Mu talif va'l-Muhtelif 177 v.d., al-Hizâna (s) III, 153.
- 6 Mu'âviya, bir çok kaynakta atlanmış olmasına rağmen Alkâb aş-Şucarâ⁹ 314, Agâni (Ş) XX 168, as-Sımt 50, al-İktidâb 303, al-Hamâsa al-Başıya II, 222, Şarh aş-Şavâhid II, 60, al-Hizâna (S) III, 134'de bulunmaktadır.
- 7 Katan yalnız Tabakât al-Cumahî 250, Camharat al-Ḳuraşî II, 912, Agâni (Ş) XX, 168, Camharat al-Ansâb 2263, Şarh al-Hamâsa li't-Tabrizî I, 276, Şarh aş-Şavâhid II, 60, al-Hizâna (S) III, 134'te bulunmaktadır.
- 8 Tuvaylim yalnız Tabakât al-Cumahî 250'de ve Zuvaylim şeklinde olmakla beraber al-Mu²talif va'l-Muhtelif 177'de vardır.

b. Mu'âviya b. Bakr b. Havazin b. Mañşür b. cİkrima b. Haşafa b. Kays cAylân b. Mu'ar olarak görünür¹.

Râ'î, buna göre, cÂmir b. Şa'şasa'nın oğlu Numayr'ın torunlarından olmakta ve genel olarak ar-Râ'î an-Numayrî diye tanıtılmaktadır.

Doğumu .

Kaynaklarda, Râ'î'nin doğumu hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Şairin hayatı ile ilgili rastladığımız tarihi saptanabilecek en eski husus 60/680-64/683 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Emevîlerin ikinci halifesi Yazîd² için Râ'î'nin övgü yazmış olmasıdır³. Şairin bu övgüyü Yazîd'in hükümdarlığı zamanında ve 20 yaşlarında bulunduğu sıralarda yazmış olduğu kabul edilirse en geç 40 660 yılında dünyaya gelmiş olduğu düşünülebilir. Bu bakımdan şairin 40/660'ta veya bu yıldan bir süre önce doğmuş olduğu ileri sürülebilir.

Ailesi ⁴.

Kendi kalabalığına güvendiğinden, başka topluluklarla birleşmeye ve bu gibi topluluklarla bir araya gelmeye ihtiyaç duymayan ve gerektiğinde kendi gücü ile düşmanlarına bir başına karşı koyabilen topluluklar hem az hem de o oranda korku ve saygı uyandırırıldır. Bu gibi topluluklara Araplarca bir araya gelme anlamını taşıyan Camra denildiği bilinmektedir. Râ'î'nin mensup olduğu Numayr Oğulları bu nitelikteki toplulukların sonuncusu olduğundan mensuplarının gururlu ve kendi topluluklarıyla öğünücü olmaları kendiliğinden anlaşılır⁵. Râ'î böyle bir topluluğun ferdi bir şair olduktan başka babası Huşayn'e câhiliye döneminde Ra'îs denildiğini, aile ferdlerinin ileri gelenlerden olduklarını İbn Kutayba bildirmektedir⁶.

1 Şecere bütün kaynaklarda tam değildir; duruma göre kısalıp uzamaktadır; al-İktîdâb 303'te ise cUbayd b. Mu'âviya b. Nuh şeklinde son bulmaktadır.

2 İsl. Ans. IV, 240 v.d. (Emevîler).

3 Ş. VI.

4 Numayr Oğulları ve genel olarak Kays, Arap yarım adasının Nacd diye tanınan bölümünde otururlardı, bk. Tabakât al-Cumahi 440, Camharat al-Kuraşi II, 918, Mu'cam al-Buldân III, 285 (Şurayf), al-Muştarak Vad'â 273.

Bizzat Râ'î ve çevresindeki topluluk insanları Irak'ın güneyinde Basra'ya yakın yerlerde oturmakta idiler, bk. ileride Carir ile Râ'î ilişkileri bölümü.

5 Zahr al-Âdâb 20, al-cUmda I, 50, al-Hizâna (S) III, 135.

6 Tabakât İbn Kutayba I, 415, as-Simt 50, al-Hizâna (S) III, 135.

Her ne kadar Carîr Râcî için yazdığı hicviyede Râcî'ye Barvaç oğlu şeklinde hitap eder¹, bazı kaynaklar da bu hitaba aldanarak Barvaç 'ı, Râcî'nin annesinin adı sanırlarsa² da, Barvaç'ın Râcî'ye ait bir deve adından başka bir şey olmadığını ileri sürmek gerektir³.

Râcî'nin çocukları hakkında fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Butrus al-Bustânî, Râcî'nin oğlu Candal'ın de şair olduğunu, cimrilik ile nitelendiğini kaydetmektedir⁴.

Râcî'nin bir kızının, cAbdallâh b. Manzûr al-Asadî ile evlendiğini, bu kızı hakkında al-Ahđar al-Kuşayrî'nin bir şiiri bulunduğunu al-Âmidî bildirmektedir⁵. Râcî'nin bir kızına ait adın Hılayda olduğu ileri sürülebilir⁶.

Emevîler ile İlişkileri

a- *Mu-âviya'nin oğulları cAbdallâh ile Yazîd* : Hızânat al-Adab adlı eserin yazarı Bağdâdî'nin ilettiği bilgilere göre Râcî', Emevî hanedanının kurucusu Mu'âviya'nın oğlu cAbdallâh için bir övgü kasidesi yazmıştır⁷. Kasidenin başlangıç bölümünü Bağdâdî eserine almışsa da⁸ şiirde doğrudan doğruya övgü ile ilgili ancak bir beyit bulunmaktadır. Râcî bu beyitte "...sert yapılı deve beni cAbdallâh'a ulaştırır mı?" diye sorar ve klasik şiir geleneklerine göre deveden, çölden, avcıdan v.b. dan bahseder⁹.

Balâzuri'nin Ansâb al-Aşraf adlı eserinde Mu'âviya'nın kendisinden sonra halifelik makamına geçen oğlu Yazîd'in Râcî tarafından övülmesinden

1 D.Carîr 61 (hicviyenin 39. beyti) ve 65 (92. beyti). Carîr aynı hicviyede (D. 63, 71-2. beyitler) Râcî'nin cİfâs olarak adlandırdığı deveyi anmaktadır.

Râcî, bu iki deveden bahisle şöyle der :

Bu develerden vadinin dönemecinde yaşlı ve ağır olanlar çöktükleri zaman içlerinden 'İfâs ve Barvaç adlı develeri sağlamak üzere adları ile çağırırdı (Ş. XXI).

2 Lisân IX, 354 (BRc).

3 Kanz al-Huffâz 554, Şihâh II, 948 (cFS) ve III, 1184) (BRc), Lisân IX, 354 (BRc), Tâc IV, 185 (cCS) ve IV, 193 (cFS).. Ayrıca bk. Mucam al-Buldân II, 461 (Hulş).

4 Dâ'irat al-Macârif VIII, 485, Ayrıca bk. Carîr ile ilişkileri bölümü.

5 Al-Mu'talif va'l Muhtelif 66.

6 Râcî burada kızı olması gereken Hılayda adlı birisine hitap etmektedir. Bk. Ş. XXVII, 3 ve 4. Ayrıca btk. as-Sımt 897.

7 Hızâna (B) III, 288.

8 Ş. VII. Başlangıç bölümü 11 beyitten oluşmaktadır.

9 Bir önceki notta bahis konusu edilen şiirin 3. beyti.

bahsedilir¹. Râ'î'nin bu şiirinden ancak iki beyit kalmış görünmektedir². Bu iki beytin ikincisinde Râ'î, "Deve, söz verdiğini yerine getirici ve bağışı garantili Abū Sufyān ailesine yönelir." der³.

b- *ʿAbdalmalik b. Marvān* : Râ'î, halife ʿAbdalmalik ile en az iki şırı yoluyla karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Birinci şiiri Malhama adı ile tanınan ve Râ'î'nin en uzun görünen şiiridir⁴. Râ'î bu şiirinde İbn az-Zubayr'e yanaşmadığını ve onu halife olarak tanımak için harekete girişmediğini belirtir ve şöyle der : "Halifeye bugün hiç bir sözümde yalan söylemeyeceğime yemin ettim. Halifeyi tanımaklığım hususundaki görüşümde değişiklik yapmak üzere Abū Ḥubayb (ʿAbdallāh b. az-Zubayr)'i bir gün olsun ziyaret etmedim. Beni büsbütün şaşırtsin diye doğru yolu aramak bahanesiyle Nacdat b. ʿĀmir'e⁵ gitmedim⁶".

Râ'î, halifeyi kısaca över ve "Üzerimdeki bağış ve nimetlerini sayıyorum..." der⁷ ve biraz ileride üzerinde durulacak şikâyet konusuna geçtikten sonra tekrar halifeyi över ve "Kurayş ateşini yakıp aralarındaki kin ve düşmanlığı gözden geçirince kuruntular zamanındaki sıkıntılarda babanın (Marvān'ın) onların efendisi, senin de güç ve irade bakımından en sertleri olduğun anlaşılır. Baban yalnız olarak Medîne'de birbirine benzeyen kalabalıklardan bir sınıf ile mücadele etti. İbn ʿAffān suçsuz olduğu halde öldürüldü. Oysa ki o yardım istedi ama ben onun gibi yardımsız bırakılmı görmedim.... Umayya Oğulları işini ele aldı, bu iş için tecrübesiz ve tanınmamış olan birini davet etti. Sorumlu olarak karışık ve hayırlı sorunlarla karşılaşın onların (Umayya Oğullarının) en iradelişi Marvān'dır" der⁸.

1 Ansāb al-Aşrāf IV(2), 60.

2 Ş. VI.

3 Gerek ʿAbdallāh ve gerekse Yazîd için yazılan şiirler, vezin ve kafiyeleri aynı olarak dikkat çekicidirler.

4 Ş. XXVII.

Bu kasidenin Malhama olarak tanınması Kuraşî'nin Camharat Aş'ar al-ʿArab adlı antolojisinde belirli şiirlere ve bu arada bu kasideye veridiği addan ileri gelmektedir, bk. Camharat al-Kuraşî II, 912.

Kaside, Camharat al-Kuraşî yoluyla 86 beyit olarak bugüne kadar gelmiş ise de Bağdadî, Hizānat al-Adab adlı eserinde kasidenin 89 beyitten ibaret olduğunu bildirmektedir, bk. al-Hizāna (S) III, 131. Bu kasidenin Ahmad aş-Şāyib tarafından yayımlanıp açıklandığı bildirilmektedir, bk. Taviḥ ar-Rummāni 241.

5 Nacdat b. ʿAmir, Mekke'ye yardım için Emsvilerin karşısına çıkan Haricilerin kumandanıdır, bk. Arap Devleti ve Sulḫu 78.

6 Kasidenin 39-41. beyitleri.

7 Kasidenin 42. beyti.

8 76-83. beyitler.

Şair, bu arada kasîdeyi yazmaktan asıl maksadı olan şikâyet konusunu ele alır ve bu şikâyette vergilerin ağırlığından çok tahsildarların insafsızca davranışlarını dokunaklı bir şekilde dile getirmeye çalışır ve "Ey halife, biz sabah akşam namazında olan müslümanlarınız ve Tanrının malımızda zekât hakkı olduğunu kabul eden Araplardanız¹. Emrettiğin gün vergi tahsildarları sana karşı gelip çirkin eylemlerde bulundular. Durumunu düzeltene kötülüğü lâıyk gördüler. Onun (tahsildarın) bilgilerine sahip olsaydın onu ayrık bir uzuv bırakırdın (uzuvlarını koparırdın). Tahsildar ve adamları topluluğun şefini aldılar, elleri bağlı ve ayakta olduğu halde göğsünü kırbaçla parçaladılar. Kemiliklerinde et, kafasında akıl bırakmadılar. Vergi (zekât) listesini ve kırbaçların boş kamış gibi kalpsiz bıraktığı ve dayaktan iki büklüm hale gelen şefi getirdiler. Eti parçalanmış, inatçı ve gebe kalmış dişi develerin sağa sola savrulan kuyrukları gibi olan kamçıların korkusundan görevini unuttu. Şefin yükünü indirip aldılar, ülkesinden uzaklaşamayacak duruma gelip oturur kaldı... Ey halife! topluluğumun hayvanları bölük pörçük olup dağıldılar. Müslüman olan halk zekâtlarını vermemezlik, tevhid kelimesini getirmemezlik etmez Kovalanır olarak Yamâma'yi bir uçtan bir uca geçtiler. Yersiz olarak ölüm ile karşılaştılar. Tahsildar onlara geldi. Müslümanların ağır bulduğu bir anlaşma ile onları bağladı. Zenginleri ihtiyaç içinde ve fakirleri büsbütün fakir bıraktı. Haksızlardan birini cezalandırmak istediğin takdirde adalet ve doğru hareketinle halife sensin. Oğullarımızı fakirlestiren haksızlıkları üzerimizden kaldır ve parçalanmakta olan organımızı kurtar. Adalet çerçevesi içinde hareket etmelerini emrettiklerin emirlerinin pek azını bile yerine getirmediler. Gebe develeri yavrularından zorla ve haksız olarak aldılar; durum halifeye deve yerine deve yavrusu olarak bildirildi. Şurayf'te vergiye tâbî olacak hayvanları azaltmak için bir yolculuğa davet çıkarayım"².

Şairin ikinci şiiri bütünü ile ortada olmadığından on üç beyit ile yetinmek zorunluluğu bulunmaktadır³. Bu beyitlere göre Râ'î önce "Abdalmalik'i överek "Sen, ben -ve bu arada adımı kısıltan sevgi- su ve onu gözetleyen susamış topal gibiyizdir. Halife bol bağışlıdır, ondan uman ve isteyen eşittirler. Veren ve vermeye söz veren bir işi başarmış (yapmış) sayılırlar"⁴ der. Bundan sonra şair yeniden tahsildarlar konusuna gelerek şikâyette bulunur ve "Adalet çerçevesi içinde hareket etmek üzere gönderdiğin kimseler mallarımıza (sürülerimize) hor baktılar; ne mal bıraktılar, ne de ılımlı bir şekilde davrandılar. Zekâtı veririz, verdiğimizizin birkaç katını almadıkça da sözcüleri memnuniyet göstermez.

1 Şairin bu sözleri (46 ve 47. beyitler) söylemesi ile halifenin "Bu şiir değil, müslümanlık açıklamalarıdır" dediğini Marzubânî ileri sürmektedir, bk. al-Muvaşşah 157.

2 Kasidenin 46-75. beyitleri.

3 Ş. VIII.

4 Şiirin 6-8. beyitleri.

Hayvanının sütü ancak ailesinin ihtiyacını karşılayacak kadar olan fakire süt kalmaz. Mal sahipleri ve zenginler fakirleştiler, sıkıntılardan dolayı sadece zenginliklerinin kalıntıları kaldı. Bu kötü durumdan kurtarırsan onları canlandırırısın; aynı durumla gelecek yıl da karşılaşılırsa halleri duman olur"¹ diyerek tahsildarların davranışlarını, topluluk adamlarının düştükleri acıklı durumu ortaya koymaya çalışır.

Râ'î'nin 'Abdalmalik'e sunduğu bu iki şiirde görüldüğü gibi şair özlü olarak halifeyi övmek istemiştir. Ancak İbn Sallâm al-Cumahî'nin de kaydettiği gibi topluluk politikası yüzünden 'Abdalmalik Râ'î için sevimsiz geliyordu². Râ'î, İbn az-Zubayr ve hâricîler gibi halife aleyhtarlarına yanaşmadığını belirtip vergi tahsildarlarından şikâyetle bulunduktan sonra Malhama'sinde aynen şöyle der: "Şurayf'ta vergiye tabî olacak hayvanları azaltmak için -sağ olursam- bir yolculuğa davet çıkarayım"³. Râ'î bu beytiyle kendi topluluk adamlarını vergi vermeyecek başka yerlere göç etmeye davet edeyim demek ister. Nitekim 'Abdalmalik öfkesini belirtmek için Râ'î'ye "Tanrıdan ve Sultandan mı kaçyorsun?" gibilerinden söz söyler ve ona halifelerin âdeti hilâfına, bir bağışta bulunmaz⁴.

Şair ertesi yıl ikinci şiirini sunar⁵ ve halife ona "Bu defa geçen yıldan daha akıllıca davrandın" der⁶.

Agânî yazarı İsbahânî'nin, Muhammad b. 'İmrân aş-Şayrafî'nin ilettiği bir rivayete dayanarak verdiği bilgiye inanılacak olursa Râ'î, 'Abdalmalik'e sunduğu ikinci şiirinde "Bu kötü durumdan kurtarırsan onları canlandırırısın, aynı durumla gelecek yıl da karşılaşılırsa halleri duman olur"⁷ beytini söyleyince halife şaire ne istediğini sorar. Şair, vergilerin geri verilmesini ister. Halife bu isteğin fazla olduğunu ileri sürerse de şair, halifenin bu istekten de yüce olduğu şeklinde cevap verir. Bunun üzerine 'Abdalmalik "İsteğin yerine gelecek" der ve "Kendin için bir istekte bulun" diye ekler. Râ'î "Bu ikramını bozmak istemem" demek suretiyle kişisel bir istekte bulunmak istemez⁸.

c- *Bişr b. Marvân* : Bişr b. Marvân, Emevîlerin dördüncü hükümdarı halife Marvân b. al-Ḥakam'ın oğlu ve bu halifeden sonra halifelik makamına geçen 'Abdalmalik b. Marvân'ın kardeşidir. Bişr, 'Abdalmalik zamanında ve bizzat

1 Şiirin 9-13. beyitleri.

2 Tabakât al-Cumahî 437. Yazar sevimsiz için şakîl an-Nafs deyimini kullanmaktadır.

3 Ş. XXVII, 75.

4 Tabakât al-Cumahî 441.

5 Ş. VIII.

6 Tabakât al-Cumahî 441 v.d

7 Ş. VIII, 13.

8 Agânî (Ş) XX, 172.

onun tarafından açık bulunan Kûfe valiliğine tayin edilmiştir. Hükümdarın kardeşi ve sorumlu mevki sahibi olması nedeniyle Bişr'in sarayı, zamanın büyük şairlerine açık ve kendisi övgülerine hedef bulunmakta idi¹.

Râcî halife ʿAbdalmalik'e yaklaşma denemelerine giriştiği gibi Bişr'e de yaklaşmayı denemiş, bu ikinci denemesinde daha başarılı olmuş görünmektedir. Cumahî, kendi topluluk efradının şikâyetlerinden özür dileyen Râcî'nin Bişr'e yazdığı bir şiirinden haber vermektedir². Râcî bu şiirinde kendi topluluğundan Kays'lıların ʿAbdallâh b. az-Zubayr'i desteklemelerini mazur göstermeğe çalışır ve şöyle der: "Marvân b. al-Hakam ʿAzrâ' 'da çağırdığı zaman onun adamlarından olsaydım bana görününce doğru yola yönelirdim. Marvân, ne benden yana, ne de bana karşı olunuz deyince İbn az-Zubayr adamlarının sözü geçmez olmuştur. Ben uzakta olduğum için doğru sözlü ve akli başında olanlara itibar edilmedi ve yanlış sözlülere karşı gelinmedi"³.

Bişr'in huzurunda Ahtal ile olan bir çatışması⁴ da açıkça gösterdiği gibi Râcî Bişr'in sarayına katılmıştır denebilir.

d- *Hişâm b. ʿAbdalmalik* : Abû ʿUbayd al-Bakrî'ye inanılacak olursa Râcî Hişâm'ı övmek için şiir söyleyerek "Senden umduklarım kardeşlerimi, servetin de Vahbîn'deki servetimi unutturdu bana" demiştir⁵. Hişâm, bunun üzerine "Ne apatalca bir şey!" diyerek Râcî'nin fazla tamahkârlık gösterdiğini ifade etmek istemiştir⁶.

Bu rivayete göre Râcî, Hişâm b. ʿAbdalmalik'in çevresine katılmış, onu övmüş ve onunla iyi olarak nitelenebilecek ilişkilere sahip olmuştur denebilir⁷.

e- *Sacîd b. ʿAbdarrahmân* : Râcî, Umayya Oğullarından Sacîd b. ʿAbdarrahmân b. ʿAttâb b. Asîd b. Abî al- ʿÎş b. Umayya'yi hiç olmazsa bir şiir ile övmüştür⁸. Aslında kasîde olan şiirin yarısı kadarı doğrudan doğruya Râcî'nin övdüğü Sacîd üzerinde durmaktadır. Bu beyitlerde şair, "Köklerden biri olan

1 İsl. Ans. II, 656 (Bişr b. Marvân)

2 ʿTabakât al-Cumahî 438.

3 Ş. XXXIII, 2-4.

4 Bk. Ahtal ile ilişkileri bölümü

5 Ş. XXXII, 3.

6 Bk. Mucam al-Bakrî I, 438 (al-Hârs). Bu rivayet, Râcî'nin adı veriimeksizin Nasab Kurays 164'te tekrarlanmaktadır.

7 Halife Hişâm, 105/724-125/734 yılları arasında hüküm sürmüştür (Bk. İsl. Ans. IV, 240 v.d. "Emeviler"). Râcî'nin ölümü (bu bölüme bkz.) bu tarihlerden önce olduğuna göre şairin halifeye övgüsü Hişâm'ın henüz hükümdarlık döneminden önceye rastlamış olması gerekir.

8 Ansâb al-Aşraf IV(2), 130; Agâni (Ş) XX, 168; Lubâb al-Âdâb 89; İnbâh ar-Ruvât III, 284. Adı geçen Sacîd hakkında fazla bilgi için bk. Tahzîb Târîh b. ʿAsâkir VI, 150 v.d.

Lu'ayy Oğul'arından Sa'îd'in bol yağmurları bağışlamasını umuyoruz. Yağmurları ayın sonuna rastgeldi, yağmurların en iyisi de ay sonuna rastlayandır. Bir gün ziyaret edilmesi bahis konusu olunca olayların uzak durduğu bir asil görünür. Kıtık gününde ona geldiğin zaman ne cimrilik ne de bahane ile karşılaşırsın. O, Kurayş'in niteleyip nesebini sıraladığı adamdır; şimdi şan ona eriştiği yerededir. Nice zayıf (çevik) deve Sa'îd'in kapısı önünde gece gelip çöktü ve ertesi sabah erkenden yola koyuldu. Develeri üzerinde olan yabancıların uykuları pek az; ziyaretini övdüler, ondan sözden ibaret ve şüpheli olmayan bağış elde ettiler..."¹.

Bu övgüden anlaşıldığına göre Sa'îd'in eli açıktır ve şair ondan bağış beklemektedir. Kaynaklara göre Râ'î Sa'îd'den beklediği bağışa üç bin Dînâr alarak kavusur².

Carîr ile İlişkileri

a- *İki şair arasında soğukluğun baş göstermesi ve Carîr'in kırılması* : Kaynaklarda, Râ'î ile Carîr'in aralarının açılmasına dair açık bir ip ucu yok gibi görünmektedir. Aralarının açılmasına neden olabilecek yegâne gibi görünen bu olay da şu olabilir. Numayr Oğullarına topluluk bağı ile yakın olan Horasan valisi Kutayba b. Muslim'in âsî askerler tarafından 96-7/715-6 yıllarında öldürülmüş olması aranan böyle bir neden olarak görünmektedir. Çünkü, vali'yi öldürenlerin, Carîr'in topluluğu olan Yarbû'e Oğullarına yakınlıkları bulunmaktadır. Topluluk taassubu burada da rol oynar, dolayısı ile Numayr Oğullarının, Carîr'in topluluğuna ve bu arada Râ'î'nin Carîr'e karşı antipati ve belki de kin duyguları bahis konusu olabilir³. Râ'î'nin, her halde, bu duygu içinde bulunduğu sıralarda Carîr'in kendisine kırılması, öfkelenip hicviye yazmasına yol açan olaylar zinciri başlamıştır. Bu olayları, türlü rivayetleri gözden geçirerek ortaya koymaya çalışalım.

1 Ş. XVII, 5-12. beyitler

2 Balâzuri'nin, al-Mufaddal ad-Dabbî'ye dayandırdığı bir rivayete göre şiirin kendisine ulaştırılmasından sonra Sa'îd, vekilharcına ne kadar para bulunduğunu sorar. Vekilharç, 3000 dinâr'ın bulunduğunu bildirir. Sa'îd, bu miktarın Râ'î'ye verilmesini, azlığından dolayı özür dilenmesini ister. Bk. Ansâb al-Aşraf IV(2), 130.

Buna karşılık Usâma b. Munkız'ın eserinde bildirdiğine göre, Sa'îd Râ'î'ye ihtiyacının ne kadar olduğunu sorar. Râ'î 3000 dinardan bahseder. Sa'îd bu miktarı kendisine verir ve başka bir ihtiyacının bulunup bulunmadığını sorar. Râ'î, hemen ailesinin yanına yolcu edilmesini bahis konusu eder. Sa'îd bu isteği de yerine getirir. Bk. Lubâb al-Âdâb 89.

Abû 'Ubayda'nın bir rivayetinde ise Sa'îd 'in sadece bağışta bulunmasından bahsedilir, bk. İnbâh ar-Ruvât III, 284.

3 Nakâ'id 432 ve İsl. Ans. VI, 105, v.dd.

Görebildiğimiz en eski kaynak olan Tabakât al-Cumahî'de bulunan Abû'l-Ğarrâf'ın rivayetine göre Carîr ile Farazdak hakkındaki görüşü Râcî'ye sorulduğunda Râcî, asillik ve şiir bakımlarından Farazdak'ın üstün olduğunu ileri sürmüştür¹.

Aynı eserin ilettiği ve Kirdîn olarak tanınan Mismaç b. Abdalmalık'ın rivayetine göre Farazdak'ın dostu olan Arada an-Numayrî, Basra'ya gelen Râcî'yi yemeğe davet eder. Yemekte Arada, Farazdak'ı üstün tutan şiir söylemesini Râcî'den isterse de şair reddeder. İçki, Râcî üzerinde etkili olmağa başlayınca Arada isteğini tekrar ederek Râcî'nin, "Dostlarım, sabah ayrılış zamanı yaklatştı, yürüyünüz; Farazdak hicivde Carîr'i yenmiştir"² beytini söylemesini sağlar³.

Nakâ'id'da iletilen ve Abû Ubayda'nın rivayeti ile tekrarlanan Kirdîn'in rivayetine ek olarak şu kayıt vardır: Ertesi gün Arâda Farazdak'a gider, Râcî'nin beytini iletir. Carîr bunun üzerine Râcî'nin kendisini Farazdak'a yenik saydığı anlamını çıkarır⁴.

Abû al-Ğarrâf'ın yukarıda anlatılan rivayetinın dışına çıkmış görünen bir başka rivayet daha vardır. Al-Muğîra b. Hacnâ' ile birleşen Aşmaçî'ye dayanan bu rivayete göre Râcî Farazdak'ı Carîr'e üstün tutmakta idi. Râcî bu hususta ileri gidince Carîr, topluluğundan bazı kimselere gidip "Ben topluluğunu överken onları hicveden Farazdak'ı bana üstün tutan bu adama hayret etmiyor musunuz?" diyerek şikâyette bulundu ve kararını verdi⁵.

Bu konudaki rivayetlerin bir sonucusu da şudur: İbn al-Kalbî'nin rivayetine göre Arâda'nın "Kulayb Oğulları katırının Dicle'ye doğru yöneldiğini, sonra korkup uzaklaştığını gördüm"⁶ dediğini iletmektedir⁷.

Bu son rivayetin ikinci bir şekli Ağânî'de bulunmaktadır. Aşmaçî, al-Muğîra b. Hacnâ' ve Hişâm b. al-Kalbî'nin birleştikleri bu rivayette yukarıdaki beytin Râcî tarafından söylendiği ve bu beyit ile birlikte Kirdîn'in rivayetinde görülen "Sabah ayrılış zamanı yaklaştı, yürüyünüz; Farazdak hicivde Carîr'i yenmiştir" beyti ile birlikte her ikisinin Carîr tarafından haber alındığı ve Carîr'in öfkelenmesine yol açtıkları bildirilmektedir⁸.

1 Tabakât al-Cumahî 373.

2 Ş. XVIII.

3 Tabakât al-Cumahî 372; al-Hizâna (S) I 75.

4 An-Nakâ id 427.

5 Ağânî(DK) VIII, 29 ve (Ş) XX, 168 v.d.; Macâhid at-Taşîş 304.

6 Ş III, 1.

7 An-Nakâ'id 432 Buradaki rivayet sahibi al-Kalbî olarak gösterilmektedir, bunun, bir sonraki rivayette görüleceği gibi Hişâm b. al-Kalbî olması gerekir.

8 Ağânî (DK) VIII, 20; ve (Ş) XX, 170.

Carîr'in Râ'î'ye kırılmasına yol açan olaylar türlü şekilleriyle bu rivayetlerden ibaret görünmektedir. Karışık görünüşlü bu rivayetleri basitleştirerek onlara mantikî bir şekil vermeğe çalışalım.

İbn al-Kalbî'nin rivayetinde ileri sürülen eArâda'nin söylediği beyit eArâda tarafından değil Râ'î veya oğlu Candal tarafından söylenmiş olmalıdır. Böylece bu rivayet ile birlikte Aşma'î, İbn Hacnâ' ve İbn al-Kalbî'nin birleşik rivayetlerinde tekrarlanan bu beyit pek inandırıcı görünmemektedir. Buna göre İbn al-Kalbî'nin doğrudan doğruya ve başkalarıyla birleşerek iletlediği son iki rivayeti kabul etmek için sağlam bir neden kalmamaktadır.

Buna karşılık yukarıdaki rivayetlerden İbn Hacnâ' ile birleşen Aşma'î'nin rivayeti daha sağlam görünmektedir. Buna göre Râ'î Farazdak'ı Carîr'e üstün tutmakta idi. Bu üstün tutma durumu, her halde, Abū al-Ğarrâf rivayetinde görülen, asillik ve şiir bakımlarından Râ'î'nin Farazdak'ı üstün görmesi şeklinde idi¹.

Kirdîn'in rivayetinde ileri sürüldüğüne göre Farazdak'ın dostu eArâda'nin, Râ'î'yi yemeğe davet etmesi, onu sarhoş edip Farazdak'ı açık olarak Carîr'e üstün tutmasının bir delili olarak ona şiir söyletmesi ve bu şiir haberini Farazdak'a ulaştırması, Aşma'î rivayetinde ileri sürülen Râ'î'nin ileri gitmesinin ayrıntıları olsa gerektir².

Bu duruma göre sırasıyla Abū al-Ğarrâf, Kirdîn, Abū eUbayda, İbn Hacnâ ve al-Aşma'î rivayetlerinin kabul edilir oldukları anlaşılmaktadır.

b- *Carîr'in Râ'î ile görüşmesi* : Abū al-Ğarrâf rivayetine göre Carîr Râ'î ile karşılaşarak ona "Yaptıklarından sonra suç sende olmakta, ben de sana yapacağım da serbest kalmaktayım" demiş, Farazdak ile aralarına girmemesini istemiştir. "Ben senin yardımını görmeliydim, çünkü ben sizleri övüyorum, o ise hicvediyor" sözlerini eklemiştir. Râ'î, "Doğru, sana bir daha kötülük etmeyeceğim" diye cevap vermiştir. Râ'î'nin Farazdak'ı üstün tutmasının yenilenmesini gören Carîr, Râ'î ile Basra'da karşılaşmıştır. Râ'î bir katırın sırtında imiş. Carîr onu kınayarak "Seni uyardım, benimle amcamın oğlu Farazdak arasına girmeyeceğini söyledi idin" demiş. Râ'î ondan özür dilerken oğlu Candal gelerek babasına "Şu adamlardan özür dilediğini görüyorum" demiş, sonra Carîr'e dönerek "Evet, onu sana üstün tutacağız, senin hakkında söylenmiş hicviyeleri tekrar edeceğiz, kendimiz de seni hicvedeceğiz" sözlerini eklemiştir. Candal,

1 Tabakât b. Kutayba I, 415; Şarh aş-Şavâhid II, 60; Agâni (Ş) XX, 168; Macâhid at-Tanşîş 304. Ayrıca bk. Dâ'irat al-Macârif VI, 448 ve VIII, 484; D. Carîr (eAlamiya) II, 178, Abriss I, 166; eAşr b. Abî Rabî'a 167 ve 174; GAL Çevirisi I, 217.

2 Carîr'in hicviyesinde "eArâda yoluyla kötü bir söz bana ulaştı" demesi ile eArâda'nin Râ'î'ye söylettiği beyit desteklenmiş olmaktadır, bk. D. Carîr 61 (hicviyenin 42. beyti).

katırını yürüterek "Kulayb Oğulları köpeğinin Dicle'de dolandığını, sonra korkup gittiğini görmedin mi?" beytini söylemiştir¹. Carîr öfkelenerek ayrılmıştır. Râ'î oğluna, "Beni ve seni hicvedecek, keşke karşılaşmasaydık; kadınlarını diline dolayacaktır" demiştir².

Nakâ'id'da bulunan cUmâra b. cUkayl rivayeti biraz daha farklı ve ayrıntılıdır. Bu rivayete göre Carîr Râ'î'yi kınar; Râ'î kusura bakmamasını ve ertesi gün topluluğu ile birlikte camideki yerlerini alırlarsa özür dileyeceğini söyler. Carîr, Râ'î'nin katırının dizginlerini tutmakta iken Râ'î'nin oğlu Candal atının sırtında olarak hızlıca gelir, elindeki kamçıyı babasının atına indirir. Ürken at Carîr'i ve Carîr'in başlığını yere düşürür. Carîr öfkelenir ve bunun acısını çıkaracağı anlamına geçen bir takım sözler söyler. Akşamleyin bir araya gelen Carîr ve adamları, Candal'ı kötülerlerse de Râ'î'nin kendilerine iyi davranacağını ileri sürerler. Cuma namazından sonra camideki köşelerinde yerlerini alan Carîr ve adamları Usayyid Oğullarından birini göndererek Râ'î'ye sözünü hatırlatırlar. Özür dilemek üzere yerinden kalkmaya yeltenen Râ'î'ye kendi adamları engel olur ve şu köpeklere özür dileme derler. Çünkü bu sıralarda Kutayba b. Müslim'in Vakîc tarafından öldürülmüş olmasıyla Bâhıla ve Numayr Oğulları Carîr'in topluluğu olan Yarbûc Oğullarına kızgındırlar. Durumu öğrenen Carîr'in topluluğu dağılır³.

Yine Nakâ'id'da bulunan ve Kirdîn'e dayanarak Abû cUbayda'nın ilettiği rivayete⁴ Carîr Râ'î'nin kendisini Farazdak'a yenik saydığı anlamını çıkardıktan sonra bir cuma günü herkes çekilince Râ'î ile görüşür, onu kınar ve "Mutlaka aramıza girmek istiyorsan ben Kays'ı tuttuğum için senin de beni tutman gerekir" der. Râ'î Carîr'i haklı bulur ve ertesi gün Mirbad'de durumu düzelterek dair söz verir. Ertesi gün her ikisi birbirini gözetleyip kollarlarken Râ'î'nin oğlu Candal at sırtında gelerek babasının katırına çarpar ve Kulayb Oğullarının köpeği ile ne görüşüp duruyorsun diyerek babasını uzaklaştırır. Rivayetin devamına göre Carîr öfkelenerek tehditte bulunur⁵.

Nakâ'id'da bulunan ve Carîr'in râviyesi Husayn'den gelen kısa bir rivayet daha vardır. Bu rivayete göre Carîr ve Râ'î karşılaşır, Râ'î Carîr'in elini tutar

1 Ş. III, 1.

2 Tabakât al-Cumahî 373. Aynı rivayet kısaca ve Carîr ile Râ'î'nin birer defa karşılaşmaları şeklinde başka kaynaklarda da tekrarlanmaktadır. Bk. al-Hayavân I, 258; Tabakât b. Kutayba I, 415.

3 Ş. III 1.

4 Bk. s. 26, not 4,

5 Nakâ'id 428. Ayrıca bk. Hizâna (S) I, 75 v.d.

ve özür diler, bu sırada gelen Candal babasının elini Carîr'in elinden çeker, Carîr öfkelenir ve tehditte bulunur¹.

Agâni'de bulunan ve al-Aşmaî, İbn Hacnâ' ile Hişâm b. al-Kalbi'nin ilettikleri bir rivayete göre Râ'î'nin Carîr'e karşı söylediği iki beyit haberinden sonra² Carîr Râ'î'yi kınar, Farazdak'ın değil, kendisinin üstün tutulması gerektiğini ileri sürerken Candal at üzerinde gelir, ayakta olan Carîr'in binek hayvanının kış tarafına çarpar, Carîr'in ayak parmağının kopayazmasına yol açar ve babasına, "Kulayb Oğullarının bu köpeğinin başında durduğunu görmeyeyim" der. Bunun üzerine Carîr öfkelenerek tehditler savurur³.

Agâni'de bulunan ve sadece Aşmaî ile İbn Hacnâ' 'ın birleştikleri rivayette⁴ Carîr kendi topluluğuna Râ'î'den şikâyetle bulduktan sonra kararını verdi ve bir gün binek hayvanına binmeden yürüyerek çıktı. İşini gizlice yapmak istiyordu. Râ'î ile Farazdak'ın Basra'da olan Mirbad'in üst taraflarında çevreleri vardı. Carîr, kimse kendisinin farkına varmadan Râ'î'yi karşıdan görecektir ve Râ'î' yerinden ayrılacağı sırada onunla karşı karşıya gelecek şekilde bir yer seçti. Râ'î katır sırtında, oğlu Candal koyu yeşil, kısa kuyruklu tay üzerinde birisiyle konuşarak yaklaştılar. Karşı karşıya gelince Carîr Râ'î'ye merhaba dedi, sol elini binek hayvanının yelesine koydu ve "Abū Candal, sözün dinlenen bir insansın, Farazdak'ı çirkin bir şekilde bana üstün tutuyorsun; ben sizleri övüyorum oysa ki Farazdak sizleri hicvediyor. O amcamın oğludur, aramızdaki sorunda seni ilgilendirecek bir taraf yoktur. İkimiz bahis konusu olduğumuzda her ikisi de iyi şairdir demek senin için yeter ve kolaydır. Böylece onun da, benim de kınayacak bir tarafımız kalmaz" dedi. Râ'î cevap vermeden oğlu yaklaştı, babasının katırının ardına elindeki kırbacı indirerek, "Kulayb köpeğinin karşısında çekindiğin bir kötülük veya umduğun bir iyilik varmış gibi durduğunu görmeyeyim" dedi ve beygire elini tekrar şiddetle indirerek Carîr'in başındaki başlığın düşmesine yol açtı. Râ'î Carîr'e bir yakınlık göstermiş olsa idi Candal utanmazın biridir diyerek Carîr, işin üzerinde durmayacaktı. Fakat Râ'î hiç bir hareket göstermedi. Carîr başlığını yerden alıp tozunu sildi, başına koydu ve "Candal, Numayr Oğulları ne der babana şöyle şöyle olursa?"⁵ dedi. Carîr, Râ'î'nin, oğluna, "Başlığını

1 Nakâ'id 430.

Carîr'in öfkelenerek bulunduğu tehditlerden kısaca Yakut bahseder, bk. Muc'cam al-Buldân II, 461 (Hulus); Agâni (§) XX, 170.

2 Bk. bir önceki bölüm, s. 25 v.dd.

3 Agâni (DK) VIII, 20.

Rivayet kısaca aynı eserde tekrarlanmaktadır, bk. Agâni (§) XX, 170.

4 Bk. yukarıda not 2'de gösterilen yer.

5 D.Carîr'e alınmamış olan hicviyenin müstehcen bir beyti.

uğursuzca yere attın” dediğini duydu ve ”Râcî bana yaklaşmış olsaydı başlık için en sinirlendirici tarafı olmazdı” diye düşünerek öfke ile ayrıldı¹.

Agâni’de bulunan ve Abū al-Ğarrâf rivayetinin bir bölümü olduğu anlaşılan bir kayda göre Candal eliyle binek hayvanına vurunca Râ-î oğluna ”Kulayb köpeğinin Dicle’de dolanıp korktuğunu görmedin mi?” beytini söyler. Hayvan ürkerek Carîr’in başlığını düşürür. Râcî oğluna ”senin yaptığın uğursuzca bir iş olacak, seni ve beni hicvedecek” der².

Bu rivayetlerde Carîr ile Râcî arasında bir veya iki görüşmenin yer aldığı görülmektedir. Görüşme sayısını bir yana bırakarak Aşma‘î ile İbn Hacnâ’ ve Abū ‘Ubayda’nın rivayetinde görüldüğü gibi kesin görüşmenin Mirbad’de olduğu kabul edilebilir. Genel olarak rivayetlerde üzerinde durulan husus Carîr’in Râcî’yi kınaması, kendisinin Numayr Oğullarını övdüğü halde onları hicveden Farazdak’ın kendisine üstün tutulması, hiç olmazsa Râcî’nin tarafsız davranarak ikisinden birini tutmasıdır³. Yine bütün rivayetlerde Candal’in görüşmede rol oynadığı görülmektedir. Rivayet iletmelerinde titizlikleriyle tanınmış Abū ‘Ubayda ve Aşma‘î gibi bilginlere inanılacak olursa Candal, babasına veya Carîr’e çıkarır, binek hayvanlarından birine şiddetlice dokunarak ürkmesine, Carîr’in başındaki başlığın yere yuvarlanmasına yol açar. Carîr tehditlerde bulunur ve hiç şüphesiz öfkelenir ve Râcî’yi hicvetmeğe karar verir. Bu rivayetlerin bir kısmında Râcî’nin özür dilemeye söz verdiği ve ertesi gün özür dilerken Candal’in araya girdiği veya Râcî özür dilemek için kalkmağa yeltenirken topluluk adamlarının kendisine englel oldukları veyahut Candal’in görüşmeye karışması ile Carîr’in ayak parmağının kopacak duruma geldiği ve diğer hususların şu veya bu rivayette ileri sürülmesi bir bakıma olayın ayrıntılarıdır denebilir. Bu varyantların yanı başında Tabakât al-Cumahî ve Agâni’de bulunan Abū al-Ğarrâf rivayetinde, birisinde Râcî’nin, diğerinde Candal’in ”Kulayb Oğullarının köpeğinin Dicle’de dolanıp korktuğunu görmedin mi?” anlamındaki beyit Râcî ve belki de Candal tarafından ve herhalde daha sonra söylenmiş olmalıdır⁴. Yine Aşma‘î ile İbn Hacnâ’ ’ın rivayetinde görülen ve Carîr’in söylediği, ”Numayr Oğulları ne der, şöyle şöyle olursa?” beytinin ise Carîr’in hicviyesinin bir beyti olarak ortaya çıkması daha inandırıcı görülmektedir⁵.

1 Agâni (DK) VIII, 29 v.d.; (§) XX, 168. v.d. Bu rivayetin aynısı Macâhid at-Tanşîş 305 v.d.da tekrarlanmaktadır.

2 Agâni (§) XX, 171.

3 Farazdak’ın Candal ve Numayr Oğullarını hicvetmesi hususu için bk. ileride Râcî ile Farazdak’ın ilişkileri bölümü.

4 Ş. III, 1.

5 D.Carîr (al-‘Alamiya) I, 30.

Bu beyit müstehcen olduğundan Carîr divanının diğer baskılarına alınmamıştır, bk. s. 29, not 5. Görüşme durumu için bk. Agâni (§) XX, 168; Şarh aş-Şavâhid II, 60. Ayrıca bk. Dâ’irat al-Macârif VI, 448 ve VIII, 484; D. Carîr (al-‘Alamiya) II, 180, Abriss I, 166, v.d.; ‘Aşr. b. Abî Rabi‘â 167 ve 174.

c- *Carîr'in hicviye yazması* : *Ṭabakât al-Cumaḥî'*de bulunan Abū al-Ġarrâf rivayetine göre Carîr ile Râ'î arasında bu olayların geçtiği gün Carîr Basra'da Kulayb topluluğundan bir kadının evinde konuk bulunuyordu. Carîr, evin üst katındaki bir odada kalırken kadın a't katta idi. Kadın, Carîr'in, hiciv ilhamları gelinceye kadar kendisine cinler çarpmış veya bir derdi varmış gibi bütün gece uyumadan dolaştığını bildiriyordu¹.

Naḳâ'id'da bulunan ve Kirdîn'e dayanarak Abū 'Ubayda'nin ilettiği rivayete göre Carîr olay günü Maşâd Oğullarının evindeki bir odaya konuk olarak geldi. Huzursuzluktan dolayı rahat değildi. Kendisine ne olduğu sorulunca bir şey olmadığı cevabını veriyor fakat geceyi tedirgin geçirmekte devam ediyordu. Nihayet hicviyeyi yazmayı isteği üzerine başarınca köleyi (Râ'î'yi) hicvetmek istiyordum, buna eriştim diyerek elbisesini bacakları arasına aldı, deve gibi homurdadı ve onu rezil ettim dedi².

Yine Naḳâ'id'da bulunan ve Abū 'Uṭârid yoluyla iletilen Carîr 'in raviyesi Ḥusayn'in rivayetine göre Carîr eve dönünce lambanın yağını artırmasını, birkaç levha ile mürekkep getirmesini Ḥusayn'den istedi. Numayr Oğullarını hicvetmeye başladı : "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü, Ne Ka'eb, ne de Kilâb³ katına erişebildin" beytini söyleyince Ḥusayn'e "Yeter artık, lambayı söndür ve uyu, işini bitirdim" dedi. Sonraları Carîr kasîdeyi tamamladı⁴.

Aġânî'de bulunan ve al-Aşma'î ile İbn Ḥacnâ'ın birleştiği rivayete göre o günkü olaylardan sonra Carîr öfkeli olarak ayrıldı. Yatsı namazını evin üst katında kıldıktan sonra bir sūrahi şarap getirmelerini ve ışık yakmalarını istedi. İstediklerini yerine getirdiler. Carîr, mırıldanmağa başladı. Sesini duyan evdeki yaşlı bir kadın merdivenleri çıktı ve onun ne yaptığını görmeğe çalıştı. Carîr çıplak olarak yatağında emekliyordu. Kadın alt kata indi, evdekilere, "Konuğunuz delidir, şöyle şöyle yaptığını gördüm" diye bildirdi. Ona işine gitmesini, Carîr'i ve onun ne yaptığını bildiklerini söylediler. Carîr, şafak vaktine kadar o haline devam etti. İşte bu sırada Numayr Oğullarına dair 80 beyitlik bir hicviye yazmış olmakla tekbir getiriyordu. Hicviyeyi, "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü; na Ka'eb, ne de Kilâb'ın katına erişebildin" beytiyle sona erdirince tekbir getirdi ve Ka'ebe Tanrısı üzerine yemin ederim ki onu rezil ettim dedi⁵.

Aġânî'de, Abū 'Ubayda'nın bir rivayeti olarak şu bilgiler ileri sürülmektedir: Cârîr, "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü..." beytini söylediği

1 *Ṭabakât al-Cumaḥî* 374. Ayrıca bk. al-Ḥayavân I, 259; *Ṭabakât b. Ḳutayba* I, 415.

2 An-Naḳâ'id 428 v.d. ve kısaca aynı eser 432.

3 Ka'eb, Kilâb ve Numayr, 'Âmir b. Şa'sa'a'nın üç oğludur.

4 An-Naḳâ'id 430. Aynı rivayet buradan alınarak *Ḥizâna* (S) I, 76'da tekrarlanmaktadır.

5 Aġânî (DK) VIII, 30 ve (Ş) XX, 169. Rivayet Macâhid at-Tanşîş 305'te tekrarlanmaktadır.

zaman başını tavana çarpacak şekilde sıçradı ve yüksek sesle haykırdı. Evin üst katlarında oturan yaşlı bir kadın şairin sesini duydu ve "Yemin ederim ki konduğunuz delidir" diye bağırdı. Evdekiler Carîr'in yanına gittiler: Carîr emekliyor ve Kâ'be'nin Tanrısı üzerine yemin ederim ki onu rezil ettim diyordu. Neyin var diye kendisine sorulunca kasideyi okudu ve ertesi gün ona gitti¹.

Agâni'de, son olarak, cAlî b. Muḥammad an-Navfali'nin bir rivayeti vardır. Bu rivayete göre Navfali'nin babasının Basra'da hurma satan ve Kulayb b. Yarbūc koluna mensup bir tanıdığı şunları anlatır :

Carîr'in şiirlerini toplar, bunları saklamayı ve rivayet etmeyi arzu ederdim. Bir akşam Carîr bana geldi ve "Râcî beni hicvetti, bu gece sana geliyorum, bana ateşte taze et ile etkili şarap hazırla" dedi. İstediklerini hazırladım. Hava karınca geldi, yemeği getirmemi söyledi. Yemekten sonra şarabı getirmemi istedi. Birkaç kadeh içtikten sonra yazı malzemesi getirmemi bildirdi. Bana, "Kınayıcı, kınamanı azalt, doğruyu yaparsam doğru yaptın de" beytini dikte etmeye başladı. "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü" mısraına gelince ikide bir mısraı tekrar edip durdu. Uyuklamaya başladım ve başım göğsüme kayarak daldım. Uyandığım zaman sıçırıyor, başı tavana değip tekbir getirerek "Onu rezil ettim" diye bağıırıyordu. Yaz, "Ne Ka'eb, ne de Kilâb katına erişebildin" diyordu. Sevincimden onu ısırđım, dostlarımı yanına çağırđım.²

Rivayetlerine güvenilebilecek bilgin ve râvilerden Abū cUbayda ile Aşma'î ve her ikisine aşığı yukarı uyan Abū al-Ġarrâf rivayetlerinde görüldüğü gibi Carîr ile Râcî arasındaki başarısız görüşmenin yapıldığı günün akşamında Carîr konuk olarak kaldığı eve döndü. Carîr'in kaldığı ev Abū al-Ġarrâf rivayetinde Kulayb topluluğuna. Nakâ'id'daki Abū cUbayda rivayetine göre ise Maşâd Oğullarına ait bir evdi. Aşma'î'nin rivayetine göre evdekilerden ışık ve şarap getirmelerini isteyen Carîr, hicviyeyi yazarken duyduğu öfke ve sıkıntı yüzünden bütün geceyi tedirgin geçirmiş ve bunu evdekilere duyurmuştur. Nitekim Abū al-Ġarrâf, Aşma'î ve Abū cUbayda'nın iki ayrı rivayetinde evdeki yaşlı bir kadın merak yüzünden Carîr'i yoklamaya gider, Aşma'î'nin rivayetinde belirtildiği üzere yatağında çıplak olarak emeklediğini görür. Kadın, durumu, konduğunuz delirmiştir diye ev halkına iletir. Evdekiler Carîr'i tanıdıklarını, ne yaptığını bildiklerini söylerler. Carîr, "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü..." beytini söylediği an Abū cUbayda'ya göre başı tavana çarpacak kadar sıçrar, Aşma'î'ye göre tekbir getirir. Ne olursa olsun Carîr'in bu beyti söylediği an Râcî'yi âdeta yıkıtığını ve intikamını aldığını duyduğuna göre böyle bir harekette bulunması olağan karşılanabilir.

1 Agâni (Ş) XX, 170.

2 Agâni (DK) VIII, 31 v.d.

Yukarıdaki rivayetlerden Carîr'in raviyesi, Husayn'e dayanan rivayette bizzat Husayn Carîr'in yanında olur, isteklerini yerine getirir. Navfalî rivayetinde ise bütün bu olaylar Carîr'in topluluğundan bir hurma satıcısının evinde olur. Bu iki rivayette yer ve kişiler değişmekle birlikte olaylar aşağı yukarı bir görünmektedir. Bu iki rivayetten özellikle hurma satıcısının rivayetindeki değişiklik satıcının şöhret sağlaması için yapılmış olması ile açıklanabilir¹.

Bu hiciv kasidesine bizzat Carîr damgalayıcı (dammâğa veya dâmiğa), kafiyesine zafere erişen (al-manşūra) adlarını vermekte, kaside ise Araplarca rezil edici (al-Fâdiha) olarak adlandırılmakta idi². Son dönem yazarlarından Tâha al-Hâcîrî'ye göre Carîr bu kasideye ayrıca ad-Dihkâna adını vermekte imiş³.

Her şeye rağmen Carîr'in yazdığı bu hicviyenin acı olduğunu örneğin an-Nuvayrî bir eserinde bahsetmekte, "Başımı eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü..." beytinin Arapların en hicivci beyti olduğu üzerinde durmaktadır⁴.

Bağdâdî'nin 109 beyte kadar çıkardığı hicviye bugün Carîr'in divanında sadece 97 beyitten ibaret görünmektedir⁵.

d- *Carîr'in hicviyeyi okuması* : Tabakât al-Cumahî'de bulunan Abû al-Garrâf rivayetine göre Carîr, hicviyesini hazırladığı gecenin sabahında Mirbad'e gitti, Tamîm oğulları, yazınız yazınız diye hicviyesini okudu. Râcî, bu hicviyeye cevap vermedi, Carîr de yeniden hicvetmek yoluna sapmadı⁶.

Al-Câhız, K. al-Hayavân'da, rivayetçi adı vermeksizin Carîr'in yerini aldığı, yanından Candal geçince kısırağının yularını yakaladığını ve şiirini okuduğunu, "Candal, Numayr Oğulları ne der şöyle şöyle olursa?" beytine gelince, Candal'in dönüp kötü derler dediğini bildirmektedir⁷.

İbn al-Kalbî'nin Nakâ'id'deki rivayetine göre Carîr, hicviyesini tamamladığının ertesi günü Mirbad'e gidip şiirini Râcî'ye okudu, "Candal, Numayr Oğulları

1 Ağâni (Ş) XX, 168 ve 170. al-Mu'talif va'l-Muhtelif 177; Şarh aş-Şavâhid II, 60'ta konuya kısaca dokunulmaktadır. Ayrıca bk. Dâ'irat al-Ma'ârif VI, 448 ve VIII, 484; D. Carîr (al-cAlamiya) I, 30 ve II, 180; Abriss I, 166 v.d.; cAşr b.-Abî Rabîca 167; GAL Çevirisi I, 217; al-Buḥalâ' 416 (notlarda).

2 Al-cUmda I, 51; al-Ḥizâna (S) I, 76 ve 78; D. Carîr (cAlamiya) I, 30; cAşr b. Abî Rabîca 168.

3 Al-Buḥalâ' 416 (notlarda).

4 An-Nihâya III, 272.

Halife cAbdalmalik Arapların en acı hicviyesini bir meclisinde sorar ve verilen cevapta bu beytin üzerinde durulur, bk. D. Carîr (cAlamiya) II, 190.

5 Al-Xizâna (S) I, 75.

6 Tabakât al-Cumahî 374.

7 Al-Hayavân I, 259.

ne der şöyle şöyle olursa” beytine gelince Râcî kölesine, ”Bırak, yazma; topluluğumuz için nasıl da kötülük getirdik” dedi¹. Yine Nakâ’îd’da bulunan ve Kirdîn’e dayanan Abū Ubayda’nın rivayetine göre Carîr ertesi sabah Râcî’yi ve oğlunu deve pazarında gördü ve hicviyesini okudu².

Ağânî’deki Aşma’î ile al-Muğîra b. Hacınâ’ın birleştikleri rivayete göre Carîr, sabahı bulunca, Râcî ile Farazdak’ın köşelerini bildiği Mirbad’de herkesin yerini aldığını tahmin ettiği zaman yağ isteyerek süründü, gösterişli olan saçlarını düzelterek topladı. Kölesine atını eyerlemesini emretti ve hasımlarının çevrelerine gitti. Selam verecek yakınlığa geldiği zaman selam vermeden kölesine şöyle dedi ”Râcî’ye söyle, kadınların seni Irak’a para kazanmak için mi gönderdiler? Ecelimin elinde olduğu Tanrı üzerine yemin ederim ki onların hoşuna gitmeyecek kazanç ile döneceksin”. Sonra hicviyesine başlayıp okudu. Farazdak başını eğdi, Râcî yerin dibine batacak gibi sessizleşti. Carîr şiirini bitirince ayrılıp gitti³.

Ağânî’de Carîr’e dayanan İbn al-Kalbî’nin rivayetine göre Carîr ertesi gün Râcî’ye gider, hicviyesini okuyuncaya kadar onu bırakmaz. ”Candal, Numayr Oğulları ne der, şöyle şöyle olursa?” beytini okuyanca Râcî Carîr’in elini bırakır ve ”Kötü derler” der⁴.

Abū Ubayda’nın rivayetinde Mirbad yerine deve pazarı görünmekte ise de Mirbad’in aynı zamanda deve pazarı olduğu göz önünde bulundurulursa arada bir ayrılık bulunmadığı anlaşılır⁵. Câhız’ın ileri sürdüğü gibi Carîr’in Candal’e ait kırağın yularını tutup onunla ilgili beyti okuması ve Candal’in kötü derler demesi hiç bir temele dayanmadığından yakıştırmadan başka bir şey olmasa gerektir. İbn al-Kalbî’nin iki rivayetinden birinde Râcî’nin Carîr’in elini tutması da aynı şekilde karşılanmalıdır. İbn al-Kalbî’nin ikinci rivayetinde Râcî’nin topluluğumuz için kötülük yapmışız demesi bir bakıma kabul edilebilir⁶. Son olarak da Abū al-Garrâf rivayetinde Carîr’in ”Tamîm Oğulları yazınız” demesi bir ihtimal olarak düşünülebilir.

Bu ayrıntıları gözden geçirdikten sonra rivayetler içinde Aşma’î ile İbn Hacınâ’nın birleşerek ilettikleri rivayet gerçeğe daha yakın görünmektedir. Buna

1 An-Nakâ’îd 432.

2 An-Nakâ’îd 432. Bu rivayet ile Câhız’ın bilgisinin karışımından ibaret görünen bilgiler için bk. Ağânî (Ş) I, 76.

3 Ağânî (DK) VIII, 30 v.d. ve (Ş) XX, 169 v.d. Rivayetleçiler ayrı olmakla birlikte aynı rivayet şekli için bk. Macâhid at-Tanşîş 305.

4 Ağânî (Ş) XX, 170.

5 Bk. cAşr b. Abî Rabî’a 158 ve orada gösterilen kaynaklar.

6 Bk. s. 25. v.dd.da bulunan rivayetler

göre Carîr hicviyeyi yazdığı gecenin ertesi gününde yağ sürünmek ve saçlarını toplamakla kendine çeki düzen verdikten sonra Mirbad'e yollandı. Râ'î ile Farazdak'ın buldukları yere varınca selam vermeden kölesine: "Râ'î'ye söyle, kadınların seni Irak'a para kazanmak için mi gönderdiler? Onların hoşuna gitmeyecek kazanç ile döneceğine yemin ederim." dedi ve hicviyesini okudu. Sonuç olarak Farazdak başını eğdi, Râ'î yerin dibine batacak gibi sessizleşti. Carîr şiirini bitirince ayrılıp gitti¹.

Rivayete göre Carîr, hicviyenin okunması sırasında, daha önce hazırlamadığı bir beyti ayak üstü düzerek veya değiştirerek aynı zamanda Farazdak'a takılır. Müstehcen olan beytin böyle bir durumda söylenmiş olması şüphe ile karşılanabilir².

e- *Hicviyenin etkisi* : Carîr'in hicviyesi Râ'î ve Numayr Oğulları üzerine doğrudan doğruya ve anî bir etki yaratmış, bu etkinin sonuçları uzun süreler görülmüş, edebiyata da geçmiştir. Doğrudan doğruya olan etkiler ile ilgili rivayet ve kayıtlar şöyledir :

Tabakât al-Cumahî'deki Abū al-Ġarrâf rivayetine göre Carîr'in hicviyesini okuması sonucunda Râ'î yanlış davrandığını anladı ve pişman oldu. Sorumlu tuttuğu oğluna kızgınlığından Carîr'e bir yıl süre ile cevap vermemeye yemin etti ve aynı yıl öldü. Başkalarına göre ise Râ'î üzüntüsünden öldü³.

Al-Aşma'î ile İbn Hacnâ'nın birleştikleri rivayete göre Carîr hicviyesini okuduktan sonra Râ'î bir ara olduğu yerde kaldı. Kötü duygularla dolu olarak binek hayvanına bindi ve kaldığı eve gitti. Adamlarına, "Yürüyünüz, sizin için burada yer yok, Tanrı üzerine yemin ederim ki Carîr sizi rezil etti." dedi. Adamlarından biri bu senin ve oğlunun uğursuzluğunuzdur diye cevap verdi. Yürüyüş başladı, Şurayf'in tepelerinde olan Numayr Oğullarının kaldıkları yere süratlice gittiler. Râ'î yemin etti ki "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü" şiirini orada dillerde dolaşır buldular. Bu şiiri bir insan ulaştıramazdı, Carîr'in cinlerden yardımcıları olmalıydı. Numayr Oğulları onu uğursuz bulmağa başladılar, ona ve oğluna sövdüler. Hâlâ da Râ'î'yi ve çocuklarını uğursuz bulurlar⁴.

Al-c-Umda'de İbn Raşîk, rivayetsiz olarak Carîr'in "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü" beytini söyleyinceye kadar uykusuz kaldığını, bu beyti

1 Ayrıca bk. Abriss I, 167; cAşr b. Abî Rabî'a 167.

2 Agâni (DK) VIII, 35 ve (Ş) XX, 170 v.d.; D. Carîr (cAlamiya) II, 184.

Ayrıca özet olarak Râ'î'nin Carîr'le ilişkileri için bk. Târih Âdâb al-Luġat al-c-Arabîya I, 253 v.d., ile Udabâ² al-c-Arab I, 365 v.d

3 Tabakât al-Cumahî 374.

4 Agâni (DK) VIII, 31 ve (Ş) XX, 170. Bu rivayet Macâhid at-Tanşîş 305'de aynen tekrarlanmaktadır

söyleyince ışığı söndürüp uyuduğunu, sonsuz olarak onları rezil ettim, başını kaldıran bu beyitten dolayı yeniden başını eğmek zorunda kalacaktır dediğini bildirdi¹.

Aşmaî ile İbn Hacı'nın birleştikleri rivayete inanılacak olursa Râcî'nin kendi topluluk adamlarına "Yürüyünüz, size burada yer kalmadı, Carîr sizi rezil etti" demesi ile Numayr Oğulları süratlice Şurayf'teki evlerine gitmişler, başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü beytini Şurayf'te dillerde dolaşır bulmuşlardır. Beytin çarçabuk oraya kadar ulaşmasının insanlardan çok cinlere ait bir iş olduğuna inanmışlardır. Bu rivayet aynı zamanda İbn Raşîk'in eserindeki kaydın doğru olduğunu göstermektedir. Buna göre başta Râcî ve Numayr Oğulları olmak üzere Carîr'in kendilerini rezil etmiş olduğuna inanmışlar veya öyle kabul etmişlerdir. Öte yandan Abū al-Ğarrâf rivayetine göre Râcî Farazdağ'ı üstün tutmak ve bu görüşünü açıklamakla yanlış davrandığını anlamış ve pişmanlık duymuştur. Hicviye Râcî'yi öylesine üzmüş ve sarsmış olmalıdır ki Abū al-Ğarrâf'ın rivayetine göre Râcî hicviyenin üzerinden bir yıl geçmeden ölmüştür².

Al-Cumaî, Tabakât'ında Râcî ile Carîr'i hayvanlarla karşılaştırarak şöyle anlatır: Râcî Muđar topluluğunun erkek devesi idi, arslan ona saldırıp dişleyinceye kadar. Cumaî bununla Râcî'nin Muđar topluluğunun üstün bir şairi olduğunu, Carîr onu hicvedince üstünlüğünden bir şey kalmadığını ileri sürmektedir³. Bu bilgilere inanılacak olursa Râcî'nin, Emevîler döneminin büyük üç şairi olan Carîr, Farazdağ ve Ahtal'dan sonra dönemin dördüncü şairi olacak kadar ileri seviyede bir şöhrete ve edebî kişiliğe sahip olduğu kabul edilebilir. Böyle bir şairin böyle bir hicviyeye muhatap olması şairi âdetâ yıkılmış olmasını düşündürür. Gerçekte Carîr'in hicviyesi Numayr Oğullarını öylesine rezil etmiş ve damgalamıştır ki bu topluluğun hicviyeden hemen sonra Basradan âdetâ kaçmış olduğunu gördük. Hicviye temel olarak Numayr Oğullarını istihdaf etmiş olduğu için bu topluluğun Numayr yerine Numayr'ın babası cÂmir b. Şacşaca'ya intisap etmeye başlamış olduğu da görülmektedir⁴.

Hicviyenin etkisi ile ilgili birçok hikâyenin ileri sürüldüğü de görülür.

Cumaî'nin Tabakât'ındaki bir rivayete göre atlının biri bir şairin bir iki beytini şarkı şeklinde söyleyerek geçer :

1 Al-cUmda I, 50. Bu bilgiler önce aynen, daha sonra karışık olarak tekrarlanmaktadır, bk. al-Ğizâna (S) I, 77.

2 Tabakât al-Cumaî 374; Ağânî (Ş) XX, 171. Ayrıca bk. GAL Çevirisi I, 217.

3 Tabakât al-Cumaî 374; Şurüh aş-Şavâhid II, 60 (kısaca).

4 Zahr al-Âdâb 20 v.d.; al-cUmda I, 51; al-Ğizâna (S) I, 77 v.d.; Dâ'irat al-Macârif VI, 448 ve VIII, 484; cAşr b. Abî Rabîca 168; al-Buhalâ⁷ 416 (notlar)

Rahatsız etmediğim bir köpek havlamaktadır¹.

Beyitleri duyan Râ'î, şiirin kime ait olduğunu öğrenmek için atlının ardından birini gönderir. Beyitlerin Carîr'in şiiri olduğunu öğrenen Râ'î etrafındakilere şöyle der "Böyle bir şairin beni yenmesinden dolayı suçlanabilir miyim?"²

Olay, Carîr'in bu beyitleri kendisine nedensiz olarak sataşan bir şairi hicvetmek için söylemiş³ olması; Râ'î'ye kendi durumunu hatırlatması ve güçlü bir şair karşısında susup yenilgisini haklı göstermesi bakımından önem kazanmaktadır.

Al-Huşrî'nin Zahr al-Âdâb'ındaki bir kayda göre kadının biri Numayr Oğullarından bir kalabalığın yanından geçer. Numayr Oğulları kadına dik dik bakarlar ve sataşırlar. Kadın onlara dönerek şöyle der : "Siz ne İnanç sahiplerine söyle başlarını eğsinler⁴ Tanrı buyruğuna, ne de Başını eğ, Numayr Oğullarından⁵ çünkü⁵ şair sözüne uydunuz"⁶.

İbn Raşîk'ın ilettiği bir rivayete göre Bâhile kolunun bir kölesi Basra çarşısına alış veriş için geliplerinde Numayr Oğullarından bazı kimseler ona "Bâhila ayakkabı kösesi" diyerek küçültücü bir şekilde seslenirmiş. Canı sıkılan köle durumu efendilerine anlatmış, onlar da ona,

"Basını eğ, Numayr Oğullarından⁵ çünkü, ne Ka'eb, ne de Kilâb katına erişebildin" beytini söylemesini öğütlemişlerdir

Köle yeniden geçerken Numayr Oğulları her zamanki gibi sataşmışlar, köle de beyti unutmuş olduğu için "Gözünü yum yoksa sevmediğini duyacaksınız" demiş.

Numayr Oğulları bir daha kendisini rahatsız etmemişler⁷.

1 D. Carîr 446 :

2 Tabakât al-Cumaî 375. Buna yakın rivayet veya bilgiler için ayrıca bk. Tabakât b. Kutayba I, 466; an-Nakâ'id 430; Aḥbâr Abî Tammâm 180; Ağânî (Ş) XX, 171; Zahr al-Âdâb 22; Dâ'irat al-Ma'ârif VI, 448; D. Carîr (cAlamiya) II, 169.

3 Bk. not 2'de gösterilen kaynaklar.

4 Kur'an XXIV (an-Nür), 30 :

5 Carîr hicviyesinin en işneleyici beyti.

6 Zahr al-Âdâb 21; al-cUmda I, 51; Şarh Nahc al-Balâğa IV. 731, Nihâya III, 273 ve VIII, 170; al-Ḥizâna (S) I, 77 v.d.; D. Carîr (cAlamiya) II, 168 v.d.

7 Al-cUmda I 50.

Al-Huşrî'nin ilettiği bir rivayete göre Şarîk b. Abdallâh an-Numayrî ile Yazîd b. Umar b. Hubayra al-Fazârî binek hayvanlarıyla yarışır. Şarîk'in hayvanı ileriye geçince Yazîd, "Yularımı eğ" der ve bu söziyle Carîr'in "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü" beytini imâ ettiği gibi hayvanın hızını da kes demek ister¹.

An-Nuvayrî'nin ilettiğine göre Abdalmalik b. Marvân, meclisinde bulunanlara sorar : "Haklarında söylenmiş bir şiiri, servet'lerini feda ederek söylenmiş olmasını isteyen bir aile tanıyor musunuz ?"

Mecliste bulunan Numayr Oğullarından Hâni'i b. Kâbişa ortaya atılarak "Bizler" der. Halife'nin hangi şiir diye sorması üzerine Hâni' Carîr'in, "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü" şiiridir der².

Carîr'in hicviyesine dair olan bu fıkraları gördükten sonra edebî metinlere geçmiş bir iki beyitle bu bahsi sona erdirebiliriz.

Abbasî dönemi şairlerinden Abû Firâs al-Ĥamadânî'nin bir beytinde açık olarak Numayr Oğullarının, şairleri Râ'î ile rezil olmaları ortaya konmuştur: Abû Firâs, beytinde aynen, "Numayr Oğullarının Râ'î'leri ile rezil olmaları gibi" demektedir³.

Buna benzer bir şekilde Abû Ca'far MuĤammad b. Munzir, bir hiciv beytinde muhataplarına aynen şöyle demektedir : "Hicvin Numayr Oğullarını alçaltması gibi, benim hicvim de sizi alçaltacaktır"⁴.

f- *Râ'î ve taraftarlarının Carîr'e karşı cevapları* : CumaĤî'nin, TaĤakât'ında, Numayr Oğullarına dayanarak ileli sürdürdüğüne göre Râ'î, oğluna öfkesinden dolayı Carîr'e bir yıl süre ile cevap vermemeğe yemin etmiştir. Râ'î'nin aynı yıl öldüğüne göre Carîr'i hicvetmediği anlaşılır⁵. Buna rağmen Nakâ'î'd yazarı, Râ'î'nin Carîr'e bir hicviye ile karşı çıktığını bildirmektedir :

1 Zahr al-Ādâb 21.

Aynı rivayet al-BaĤalyûsî tarafından tekrarlanmakta, ancak ikinci şahsın adı Umar b. Hubayra al-Fizârî olarak gösterilmektedir, bk. al-İĤtiĤâb 50.

2 An-Nihâya III, 272 v.d. Fıkroda adı geçen halife Abdalmalik M. 705'te ölmüştür (Bk. İsl. Ans. I, 95). Bu hiciv olayı bu tarihten daha sonra yer almış olduğuna göre yukarıdaki fıkra ya daha sonraki halifeler zamanında olmuş veyahut tamamen uydurmadır. Bk. ileride Râ'î'nin ölümü bölümüne).

3 D. Abî Firâs 177 : كما خزيت براعيها نمير

4 Zahr al-Ādâb 22 : وسوف يزيدكم ضعة هجائي كما وضع الهجاء بني نمير

5 TaĤakât al-CumaĤî 374.

"Kulayb Oğulları katırının Dicle çevresinde dolandığını, korkup çekildiğini duydum. Denizin su ve bulutlarla çekiştiği yerde kabarık kalması daha iyidir. Deniz, akıntısında görülen kabarcıklarla beyazlaşmış, iki tarafını çırpıştırarak sana doğru geldi." beyitlerini söylediğini ileri sürmekte, ancak Râ'î'nin bu beyitleriyle yetinip daha ileri gitmediğini ve susmayı uygun bulduğunu eklemektedir¹. Bununla birlikte Cumaḥî, eserinin bir başka yerinde, yukarıdaki beyitlerin Râ'î tarafından değil oğlu Candal tarafından söylendiğini bildirirken², Naḳâ'id yazarı, 'Arâda an-Numayrî üzerinde durarak bu beyitleri onun söylediğini ileri sürmektedir³. Bütün bu ayrı görüşler göz önünde bulundurularak Râ'î'nin Carîr'e karşı şiir söylemediği ve bir ihtimale göre yukarıdaki beyitlerin Candal tarafından söylendiği ileri sürülebilir. Carîr'in hicviyesine karşı, biraz da koruyuculuk rolünde görünmek isteyen Farazdağ'ın Râ'î yerine bir hicviye söylediği bilinmektedir : "En büyük olayların çıkageldiği zamanda, zayıfları koruyan Tamîm Oğullarının oğluyum" beytiyle başlayan bir kasîde ile Carîr'e karşı çıkmıştır⁴.

Naḳâ'id'a göre Candal de Carîr'e bir cevap vermiş ve "Bana kadar bir söz geldi, ona kızmadım; onu söyleyen beni kızdırmak istemiştir"⁵ demiştir.

Carîr'e karşı ayrıca Numayr Oğullarından da cevap verenlerin çıktığını al-Ḥuşrî bildirmektedir⁶.

Carîr'in Numayr Oğullarını hicvetmesi : Carîr, Râ'î'yi hicvettiği "Başını eğ, Numayr Oğullarındansın çünkü" mısraını içine alan kasîdesinden⁷ ayrı olarak ve her halde daha sonraları Numayr Oğullarını hicvetmek lüzumunu duymuş olmalıdır. Nitekim divanında Numayr Oğulları, Farazdağ ve az-Zibriḳân'a sataşan bir kasîdesi⁸ ile Numayr Oğullarını hedef tutan beş beyitlik bir şiiri⁹ bulunmaktadır.

1 An-Naḳâ'id 429, al-Ḥizâna (S) I, 76 v.d.; D. Carîr (eAlamiya) 1,31 v.d. Ayrıca bk. Ş. III.

2 Ṭabaḳât al-Cumahi 373.

3 An-Naḳâ'id 432.

4 An-Naḳâ'id 429 ; al-Ḥizâna (S) I, 77; D. Carîr (eAlamiya) I, 32. Farazdağ'ın kasîdesi için bk. D. al-Farazdağ I, 99 v.dd.

5 Üç beyitten ibaret bu cevap için bk. an-Naḳâ'id 429 v.d.

6 Zanr al-Âdâb 22. ayrıca Bk. D. Carîr (eAlamiya) II, 169.

7 D. Carîr 58 v.dd.

8 تعلقنا امامة بالعداات وما تشفى القلوب الصاديات

beyti ile başlayan bu kasîde için bk. D. Carîr 69 v.dd.

9 تغطى نمير بالعمائم لؤمها وكيف يغطى اللؤم طى العمائم

beyti ile başlayan bu şiir için bk. D. Carîr 429.

Başka Şair ve Kişilerle İlişkileri

a- *Al-Ahṭal* : Cumaḥî'nin Abū Ḥalifa'ye dayanan rivayeti, görebildiğimiz en eski rivayet olmakla birlikte eksik görünmektedir¹. Balâzürî'nin daha geç yazılmış eserinin ilettiği rivayet Cumaḥî'nin rivayetini doğrulamakta, ayrıca eksikliklerini ortadan kaldırmaktadır². Bu son rivayete göre Râcî'nin Bişr b. Marvân³ ile birlikte olduğu bir sırada al-Ahṭal⁴ meclislerine katılır. Bişr, Ahṭal'a sorar: "Sen mi, yoksa Râcî' mi, hanginiz daha büyük şairsiniz? Ahṭal, biraz da içkili olduğundan, kendisinin daha büyük şair ve daha asil kişi olduğunu bildirir. Bişr, bu defa Râcî'ye döner ve görüşünü bildirmesini ister. Râcî şöyle cevap verir : "Şairlik hususiyetini bilmem ama kendisi senden daha asil ise asillik bakımından söyledikleri doğrudur". Ahṭal, hükümdarın kardeşi olan Bişr'den daha asil olduğunu ileri süremezdi, bundan dolayı da Râcî'nin tezi kazançlı çıkmış görünüyor.

Ḳays-Tağib savaşları dolayısıyla Ahṭal Ḳays topluluklarını hicvetmekte ve "Bir zamanlar al-cAclân, yiyecek için ağladığında cariye onu çadırın kenarına iterdi, sabahları kalktığı zaman da bir yarasa gibi gözlerini ovalardı; ne kadar da çirkin ve değersiz görünüşlü bir surat, ne kadar da çirkin göz yuvaları!" demektedir⁵. Ahṭal'ın hicvettiği al-cAclân ise cÂmir b. Şaṣaṣa'nın torunlarından⁶. Bilindiği gibi Râcî Ḳays, Ahṭal da Tağlib topluluğundandır. Zamanın geleneklerine göre bu gibi durumlarda hicvedilen topluluk mensubu şairler topluluklarını savunup hicveden kimseye ve topluluğuna saldırarak hicvederlerdi. Râcî de Ḳays'ın bir mensubu olarak bu geleneğe uymuş ve Ahṭal'ı dolaylı bir şekilde hicvetmiş bulunmaktadır:

"cAmr b. Kulşüm'un topluluğu ile başladık, onlar da Tağlib'in başlarında iken kuyrukları oldular. Akınımız, Bahrâ⁷ topluluğunu sildi süpürdü; o akın ki zaman olur asıl topluluğa ve zaman olur yardımcılara çarpar"⁸.

Buradan anlaşılacağı gibi Râcî, Ḳays'ın, Ahṭal'ın topluluğu Tağlib'e yaptığı bir akından söz ederek Tağlib'i küçültmeğe çalışmaktadır.

1 Ṭabakât al-Cumaḥî 442 v.d.

2 Ansâb al-Aşrâf (J) 178. Ayrıca bk. Ağâni (DK) VIII, 294.

3 Bk s. 23 v.d.

4 Al-Ahṭal Emevî dönemi Hıristiyan şairi olup Tağlib topluluğundandır. H. 91/M. 710'da ölmüştür. Bk. GAL I, 49: Suppl. I, 83.

5 D. al-Ahṭal 129. Ayrıca bk. D. b. Muḳbil 16.

6 Bk. D.b. Muḳbil 2.

7 Bahrâ⁷ Tağlib'in müttefiki ve yardımcısıdır

8 Bk. Ş. XXXIV.

b- *Al-Farazdak* : H. 96-97/M. 715-716 yıllarında Kutayba b. Muslim al-Bâhili âsî askerler tarafından öldürüldü¹. Kutayba ve Numayr Oğulları Kaıys topluluğuna, Farazdağ ve Kutayba'yi öldürenler Tamîm topluluğuna mensup idiler. Kutayba'nin öldürülmesi sonucunda Arapların topluluk taassubu nedeniyle Râ'î'nin oğlu Candal Farazdak'ı hicvedenler arasında yer aldı ve Farazdak Candal'i hicvetmekten geri kalmadı². Farazdak'ın doğrudan doğruya Râ'î'yi hicvettiği bilinmemekle birlikte kendisinin Candal'i ve Numayr Oğullarını zaman zaman diline doladığı ve hicvettiği bir gerçektir³.

Bütün bunlara rağmen Râ'î'nin Farazdağ ile dostça denilebilecek ilişkilerde bulunduğu ileri sürülebilir⁴. Farazdak, Carîr'in hicviyesine karşı Râ'î yerine Carîr'e bir hicviye yazmış olmakla Râ'î'den yana dostluğunu göstermiştir⁵.

c- *İbn ar-Rikâ* : Râ'î'nin cAdiy b. ar-Rikâc al-cAmilî⁶'yı hicvettiği görülmektedir. Cumahî'ye göre bu hiciv ağırdır⁷. Râ'î, İbn ar-Rikâc'a, "Beni bilgisizliğinden dolayı topluluğunun çokluğu ile tehdit eden, ne zamana değin güç ve sayı ile tehdit edeceksin? Namusuma sataştın. Senin gücün, arslanın bulunduğu tepede otlayan merkebin gücü gibidir. Hicvedilecek bir topluluktan olsan hicvederdim ama sen (sağlam) kimselerden değilsin. Kudâca ve Nizâr Oğulları sizin nesebinizi kabullenmemektedir. Ortada kalmış deve kuşu yumurtasıdır"⁸.

Bu hicviyeden İbn ar-Rikâc'ın Râ'î'ye sataştığı, dolayısıyla Râ'î'nin onu hicvettiği anlaşımakta ise de gerçek, ayrıntılarıyla bilinmemektedir. İbn ar-Rikâc'ın, "Beni Deve Çobancığının sövdüğünü duydum. Tanrı bazı kimseleri doğru yoldan saptırır. Sen şiirde kafiyeleri iteleyip durursun, tıpkı arslanın yuvasında av arayan kişi gibisin"⁹ sözleriyle karşılık verdiği eklenebilir.

1 Bk. İsl. Ans. VI, 1051 v.dd. (Kutaybe).

2 An-Nakâ'id 909 ve 918.

Farazdak'ın divanında rastlanmayan bu hicviye için bk. D. Carîr (cAlamiya) I, 80.

3 Farazdak Candal'i ve Numayr Oğullarını türlü olaylar dolayısıyla hicvetmiştir. Bk. D. al-Farazdak I, 77, 177 v.d. , II, 77, 103.

4 Ağâni (Ş) XIX, 34. Ayrıca bk. Carîr ile ilişkiler bölümü, s. 32 v.dd.

5 Bk. s. 39.

6 Emevî dönemi şairlerindendir, bk. GAL, Suppl. I, 96.

7 Tabakât al-Cumahî 435. Ayrıca bk. Adđad as-Sicistâni 117.

8 Ş. XII.

9 Bk. Lisân IX, 492; Tâc V, 360 RKc) :

حدثت ان رويى اربل يشتمنى والله يصرف قواما عن الرشده
فانت والشعر ذوترجى قوافيه كبتغى الصيد فى عريسة ايسد

d- *Avs b. Mağrā'* : Cumaḥî'nin bildirdiğine göre *Avs. b. Mağrā'* *as-Sa'cdî al-Ḳuraycî*¹, *an-Nābiğa al-Ca'dî*² ve *İbn as-Sımt*³ ile hicivleştiği gibi *Râcî* ile hicivleşirdi⁴. *Avs. b. Mağrā'* 'ın niçin ve nasıl *Râcî*'yi hicivettiği bilinmemekte ise de *Râcî*'nin *Avs*'a çatarak, "Bir cariye oğlu olan *Avs b. Mağrā'* bana sövüyor, ben de *Avs b. Mağrā'* 'ın cezasını veriyorum" sözleriyle başlayan üç beyitle onu hicvettiği görülmektedir⁵.

An-Nābiğa al-Ca'dî ile *İbn as-Sımt*'ın *Avs b. Mağrā'* ile barışmaları üzerine *Râcî*'nin bu soruna değinerek, "Sen *İbn as-Sımt* onunla barıştın ise de biz barışmadık, topluluğuna sizden kötülük gelmeyeceğine dair söz verdiniz ise şimdi sövmelere kulak veriniz. Ben *Avs* hakkında öyle şiirler yazacağım ki dilden dile dolaşacaktır" anlamında dört beyitle sataştığı bilinmektedir⁶. *Râcî* bu beyitlerle *Avs b. Mağrā'* ile boşu boşuna barıştınız, o sizi hicvetmeğe devam edecektir, ben onu dillere destan ederek rezil edeceğim demekle görüşünde haklı olduğunu ortaya koymağa çalışmaktadır. Bu ilişkilerin ne şekilde sona erdiğine dair bir ip ucu yoktur.

e- *Abū'n-Nacm* : Emevîler dönemi recez şairlerinden *Abū an-Nacm al-Faḍl b. Ḳudāma al-İclî*⁷ nin, *Râcî* hakkında bir beyit söylemiş olduğunu *Cāḥız* bildirmektedir⁸. *Abū'n-Nacm*'in bu beyti gerçekten *Râcî* ile ilgili ise onun hakkında, "Bilgisiz güzeller arasında, iri gövdeli avdan çekinen kartal gibi geçiyor" demektedir. Buradan çıkarılabilecek anlam şudur ki *Râcî*, etrafında yarattığı etki derecesinde ve herkesi korkuttuğu kadar değildir.

f- *İbn al-ʿAnbar* : Rivayete göre ʿAnbar Oğullarından biri ile *Râcî*, *Sa'cd b. Zayd Manāt* koluna konuk olarak gelirler. *Râcî*, ev sahiplerini övdükçe onlar ʿAnbar oğlu'na ait sürüden bir miktar hayvan alıp *Râcî*'ye verirlermiş. Bu durumdan ʿAnbar oğlu, yakınınızdan alıp yabancıya veriyorsunuz şeklinde şikâyet etmiştir⁹.

g- *İbn Bac'âc* : *Râcî*, *Ḳays* ve *Kalb* toplulukları arasında yer almış olan savaşlarda

1 *Avs b. Mağrā'* hakkında bilgi veren kaynak yok gibidir. Daha çok şiirlerine değinen kaynaklar için bk. *Ṭabaḳât b. Ḳutayba* (L) 432; *Ağānî* (B) II, 65 ve IV, 132,

2 *Al-Ca'cdî* hem *Cāhiliye*, hem de Emevîler döneminde yaşamış şairlerdendir, bk. *GAL Suppl.* I, 92.

3 *İbn as-Sımt* hakkında, görülebilen kaynaklarda, hiç bir bilgiye rastlanmamıştır.

4 *Ṭabaḳât al-Cumaḥî* 445.

5 Ş. II.

6 Ş. XXVIII.

7 *GAL* I, 60; *Suppl.* I, 90.

8 *al-Ḥayavân* V, 599. *Abū'n-Nacm*'in beyti şöyledir :

يمر بين الغايات الجمهل كالصقر يجفو عن طراد الد خل

9 *Ağānî* (Ş) XX, 172 v.d.

Kalb'lilerden ölmüş olan yalnız İbn Baccâc adlı birisini birkaç beyitle anarak bahis konusu etmiş ve "Kartallar İbn Baccâc'a, bir tüccara alışverişe gelirler gibi partiler halinde geldiler. Uzun sırtlı, üzerinde kan izleri bulunan bu Kalb'linin boğazına saldırmakla çevresinde döndüler. Onun yaptığını bilen, (Tanrının her kötü kişiden öç alması böyle olur) der"¹ demiştir.

Kaş'lılardan olan Râ'î bu beyitleriyle düşmanları olan Kalb'li İbn Baccâc'ın ölümüne sevincini ve öç alma duygusunu açıkça göstermektedir.

h- *Hzarar b. Arqam* : Kıtık çekilen bir yılda Kilâb'lılardan bir adam Râ'î'ye konuk olarak gelir. Râ'î'de o sırada konuklara kesip ikram edecek hayvan bulunmamaktadır. Râ'î, *Habtar*³ adlı bir yeğenine, konuğunun haberi olmadan devesinin kesilmesini bildirir. Daha sonra Râ'î, kendi develeri otlaktan dönünce, devesine karşılık konuğuna bir deve verdiği gibi onu memnun etmek için bir başka deve daha seçmesini ister⁴. Râ'î bu olayı bir şiir ile anlatır⁵. Akrabası olan *Hzarar b. Arqam*⁶ Râ'î'ye sataşarak olaya bir şiirle değinir:

*Kaşan*⁷ Oğulları, eyer tahtaları bir tarafta olduğu halde konuğunuzun devesinden (devesinin etinden) akşam yemeğinizi yiyorsunuz.

Konuğunuz erkenden yürüyüşe çıkıyor, oysa ki devesinin kurutulacak etleri Râ'î'nin karısının çadır ipleri üzerine serilmiştir.

Konuk olma şansını arayan Kilâb'lı, uğurluluğu kaybolmuş uğursuz bir gece geçirdi (devesine el konmuş olmasından kinaye).

Konuk geldiği zaman, konuğun hakkını eksik veren mi, yoksa bol veren mi daha asil huyludur ?

Deveyi kesmeye kalkışmanızla eyer keçeleri sırtlarına bağlanmış katırlara döndünüz.

1 Ş. XIX.

2 Ağâni (Ş) XVII, 113.

3 *Habtar*, Marzûkî'ye göre, Râ'î'nin oğludur, bk. *Şarh al-Ĥamâsa li'l-Marzûkî* III, 1503; *Tabrizi*'ye göre uşağıdır, bk. *Şarh al-Ĥamâsa li't-Tabrizî* IV, 75.

4 *Tabakât al-Cumâhî* 447; *Şarh al-Ĥamâsa li'l-Marzûkî* III, 1501; *Şarh al-Ĥamâsa li't-Tabrizî* IV, 73; *Şarh aş-Şavâhid* III, 423 v.d.; at-*Tahşîl li's-Şantamarî* I, 302; al-*Ĥizâna* (B) IV, 100; ad-*Durar al-Lavâmi'* I, 71.

5 Ş. I.

6 *Tabakât al-Cumâhî* (477) ve *Şarh al-Ĥamâsa li't-Tabrizî* (IV,77) *Hzarar b. Arqam* adı üzerinde dururken *Şarh al-Ĥamâsa li'l-Marzûkî* (III, 1506) *Hzarar b. Arqam* varyantını ileri sürmektedir. Her üç eserin yayımlayıcıları bu şahsın asıl adının al-*Halâl* olduğunu, kendisinin *Badr b. Rabî'a b. Abdallâh b. al-Ĥariş b. Numayr* oğullarından bulunduğunu bildirmektedirler.

7 *Kaşan*, Râ'î'nin dedelerinden biridir, bk. s. 18

Kağan Oğulları, insanlar hangi kötülük kapısını açarlarsa açsınlar, sizler o kapının mutlaka tanıkları olursunuz¹.

Bu beyitlerden de anlaşılacağı gibi Kilâb'lı konuğa ait devenin kesilmesi kınanmakta ve Râ'î'nin topluluğu kötülenmektedir. Bu kötülemeye karşılık Râ'î de bir şiirle cevap verir : "Kılıcımla kestğim deveyi niçin andınız ve onunla beni niçin kusurlandırdınız? Onlar sahibine karşılığını verdiğimi bilirler; verdiğim develerden birisinin üzerine binip gitti, ötekisini çekti. Konukluk peşinde olan Kilâb'lıya ve devesi bize süratlice gelen annene konukluk gereklerini yerine getirdim, onları konuk ettim ve ikramda bulundum. Annene ve konuklara ateş yaktık, konuklara mahsus... büyük kap hazırladık... Hanzar bin Arkam'ın annesi kabın et suyunda görünen yıldızları saymaktadır. ... Ona süt ile et suyunu içirince karnı doydu, şişti ve terlemeğe başladı. Efendilerinin ondan yüz çevirdikleri ve ona yarayanın kendisinden uzaklaştığı kadının Hanzar'ın annesi olduğunu tanıyınca ve Zû'l-İnâ² adlı yerden ihtiyacını giderince istemediğimiz bir ihtiyacı ile karşımıza çıktı"².

Görüldüğü gibi Râ'î bu cevapta Hanzar'ın annesini bahis konusu etmekte, onun da bu konukluktan yararlandığını ileri sürmekte ve kadının kendisine yakışsız tekliflerde bulunduğunu ortaya atmakla Hanzar'ı müşkül durumda bırakmayı hedef almış olmaktadır.

i- *Al- Halâl* : İbn Kütayba'ye göre al-Ḥalâl b. ʿAşım b. Qays an-Numayrî Râ'î'nin yanından geçer ve onu deve sahibi olmakla kusurlandırır³. Râ'î, al-Ḥalâl'e öfkelenerek onu hicveder ve "Al-Ḥalâl beni deve sahibi olmakla kusurlandırdı,

1 Şarḥ al-Ḥamāsa li't-Tabrizî IV, 77 v.dd:

تعشون منها وهي ملقى قتودها	بنی قطن ما بال ناقة ضيفكم
على طنب الفقماء ملقى قديدها	غدا ضيفكم يمشى وناقة رحله
بليلة نحس غاب عنها سعودها	وبات الكلابى الذى يبتغى القرى
اذا نزل الاضياف هم من يزيدها	امن ينقص الاضياف هم كرم عادة
براذين مشدود عليها لبودها	كانكم اذ قمتم تنحرونها
بنى قطن الا وانتم شهودها	فما فتح الا قوام من باب سواة

2. Ş. IX, 1-5, 9-12.

3 İbn Kütayba, al-Macānî al-Kabîr (457)de, bu şahsın adını al-Ḥalâl b. ʿAşım b. Qays an-Numayrî olarak bildirirken Lisân III, 209; XII, 179 ve XIII, 184 ile Tâc II, 113 gibi eserler adını ʿAşım b. Qays an-Numayrî olarak tanıtır ve al-Ḥalâl'in onun bir lakabı olduğunu ileri sürerler.

Tanrı kötü niyetliyi deve sahibi kılmadı, ona bir koyun sürüsü verdi"¹. der. Eski dönemlerde deve ve atın değerli, koyun ve keçinin değersiz olduğunu göz önünde bulundurmamak Râ'î'nin söylediği hicviyenin iğneli tarafını görmemize yardım eder.

j- *Vâbiş Oğulları* : Cumahî'nın Abū al-Garrâf'a dayanarak ilettiği rivayete² göre Râ'î, Sa'd b. Zayd Manât b. Tamîm Oğullarından "Abd Şams'e bağlı Vâbiş Oğullarından hoşuna giden bir kadını şiirlerinde anar. Bugün için ancak üç beytinin bulunduğu şiirinde Râ'î, "Vâbiş Oğulları, komşuluğunuzdan hoşlandık, bundan önce birlikte bulunmak düşüncemiz olmamıştı. İki ayrı topluluktan insanlar bir araya geldiler, ayrılmakla da kavuştukları düzeni kaybettiler. Hind ailesinin topluluk başkanı, üzüntülünün kara ciğerinin parçalanmasına aldırılmaz görülmektedir"³.

Şair, Hind adlı olduğu anlaşılan kadının bağlı bulunduğu Vâbiş Oğullarının komşuluğundan hoşlandığını, ayrılış zamanı gelince her iki topluluğun üzüntü duyduğunu, Hind'den uzak kalmaktan dolayı kendisinin duyduğu üzüntüyü, Vâbiş Oğullarının topluluk başkanının fark etmediğini veya bu duyguya aldırmadığını belirtmektedir. Şair, ancak beş beyti bir araya getirilen ikinci şiirinde "Bu kalp Sa'd Oğullarından Hind'i hatırladı, Hind'i hatırlaması toyluk ve câhilletten idi, ikimiz arasında olan eski bir dostluğu hatırladı. Savaş dostluk bıraktı mı ki? Her gün eski hukuka riayet edip Hind'in ailesine pek az yararı olan göz mü atıyorum? Ne korkutulup, kından çekilmiş kılıca benzer boynu ile gelen ve yavrusu olan bir esmer geyik, ne de şimşeğin sıyrılıp hâle içinde eşsiz bıraktığı bulutun ışığı Hind'den daha güzeldir"⁴ der.

Bu şiirle Râ'î, aradan zaman geçmesine rağmen Hind'i hâlâ güzel bulduğunu ve onu unutamadığını ortaya koymaktadır.

Bahis konusu rivayete göre Vâbiş Oğulları, bu şiirleri haber almaları üzerine Râ'î'yi rahatsız ederler ve kötülükte bulunurlar. Bunun üzerine Râ'î öfkelenir ve Vâbiş Oğulları hakkında şöyle der :

Develerime ait çobanların, pis ve çirkin komşularının korkusundan nöbetleşe bekleştikelerini görüyorum. Onlara komşu olmuştum, Sa'd'ı dağınık ve toleranssız buldum. Topluluğun toprağına yönel (Develerine hitap etmektedir), çünkü Sa'd, Tamîm yerine rezaletleri üzerine aldı"⁵

1 Ş. XXIV.

2 Tabakât al-Cumahî 436 v.d. ile Agâni (Ş) XX, 171 v.d.

3 Ş. XXII.

4 Ş. XIV.

5 Ş. XXIX.

Râ'î, görüldüğü gibi, zamanın geleneğine uygun olarak Vâbiş Oğullarını hicvetmektedir.

k- *Kays Kubba* : Cumahî'nin ilettiği bilgilere göre Numayr Oğullarından oldukça güzel bir kadın kafiliye katılmış olan Râ'î ile yola çıkar, birlikte konaklardı. Bucayl topluluğunun bir kolu olan Kays Kubba'den olduğu sanılan bir adam *baskında bulunarak kadının bindiği hayvanın eyes kayışını keser*. Kadının tahtırevanı yere düşer, kendisinin bir tarafı kırılır¹.

Râ'î'nin Kays Kubba'ye karşı söylenmiş bir hicviyesinden iki beyit bulunmaktadır. Bu iki beyitte Râ'î, "Kays Kubba'nin küçük bir kalabalığını, alçaklığı ve ihtiyacı Nacd'e iletti; sanki bu kalabalık fazla idi ve topluluğun ona ihtiyacı yoktu, onun lekesi de insanlardan gizlenmez"² demektedir.

Râ'î burada Kays Kubba'yi hicvediyor, kadının baskın sonucundaki durumunu şu beyitlerle ele alıyor : "Kalabalık ortasında devesinin ayakları kesilerek dili ve eliyle kendini savunamayacak kadar böylesine çaresiz duruma düşmüş bir kimse görmedim. Bir damla göz yaşı ile sürmesi bozulmuş ve hasta gibi görünen gözlerle sessizce bakan birisi hariç. Senin göz yaşlarını akıtanın göz yaşları aksın. Seni bir kadın kölenin kız kardeşinin oğlu gammazlamıştır. Sana yardım etmekle hoş karşılanacak durumda olsaydım kartallarım hareketsiz kalan devenin kargalarını kovalardı"³.

Râ'î, çaresiz kalan kadının durumunu niteliyor, kendi âcizliğini de ortaya koyarak, "Sana yardım etmekle hoş karşılanacak durumda olsaydım" deyip dolayısıyla kendi âcizliğini de belirtmiş oluyor.

Ölümü

Kaynaklarda, Râ'î'nin doğumu ile ilgili olduğu gibi ölümü hakkında da kesin bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak, bir iki tarihsel olay üzerinde durarak bir görüş ileri sürmek olanağı bulunmaktadır.

Cumahî'nin Numayr Oğullarına dayandırdığı bir rivayete göre Carîr'in Râ'î'yi hicvetmesi üzerine Râ'î, bu hicviyeye neden olan oğlu Candal'e öfkesinden dolayı bir yıl süre ile Carîr'e karşılık vermemeğe yemin etmiş, aynı yıl içinde ölmüştür. Bir başka rivayete göre şairin ölümü, Carîr'in hicviyesinden dolayı duyduğu üzüntü nedeniyle olmuştur⁴.

1 Tabaqât al-Cumahî 444 v.d.

2 Ş. XVI.

3 Ş. XIII, 1-4.

4 Bk. s. 47.

Kitâb an-Nakâ'id'da bulunan bir kayda göre ise Hucaym Oğulları Râ'î'nin başına vurmuşlar, sonuç olarak şair ölmüştür¹.

Cumaî'nin ilettiği ilk iki rivayet birbirini tamamlayıcı ve kaynakları daha eski ve güvenilir olduğundan ileri sürdüğü bilgiler daha doğru görünmektedir. Buna göre Râ'î, Carîr'in hicviyesine neden olan oğlu Candal'in gereksiz karışmasına duyduğu öfke veya Carîr'in acı hicviyesinin verdiği üzüntü ile olayın üzerinden bir yıl geçmeden ölmüş olmalıdır.

Râ'î'nin Carîr ile aralarının açılması ve Carîr'in Râ'î'yi hicvetmesi H. 96-7/ M.715-6 yıllarında² olduğuna ve Râ'î'nin, bu olaydan bir yıl kadar sonra öldüğüne göre onun 97-98/716-717 yıllarında veya bu yıllara yakın bir sırada ölmüş olması düşünülebilir³.

Râ'î'nin mezarı, rivayete göre, Buğâc'dadır⁴.

1 An-Nakâ'id 918.

2 Bk. s. 25.

3 Son günlerin yazarlarından Zirikli,, Râ'î'nin ölüm yılı olarak H.901 M.709 üzerinde durmakta ise de bu yıl ile ilgili bir kaynak veya gerekçe göstermemektedir, bk. Aclâm IV, 340. Ayrıca bk. Târih Âdâb al-Luğat al-^eArabîya I, 259; Tavecîh ar-Rummânî 274; Risâlat al-Malâ'ika 280, not 2.

4 Al-İşârât 10.

Buğâc Suriyede bir bölge adıdır, bk. İsl. Ans. II, 780 (Buk'a).

II. KİŞİLİĞİ

Râcî'nin hayatını ele alan türlü bölümlerde, dolayısıyla ve dağınık olarak şairin kişiliğine değinildiği her halde dikkati çekmiştir. Burada konu, toplu olarak gözden geçirilecektir.

Şairin vücut özelliklerinden biri olarak, bir gözünün körlüğü ileri sürülebilir¹.

Onun, Carîr tarafından hicvedilince üzüntüye kapılması ve aradan bir yıl geçmeden ölmesi de duyarlılığını göstermektedir². Burada, Râcî'nin, az da olsa kadınlara eğiliminin bulunduğunu eklemek gerekir³.

Râcî, döneminde ileri gelen bir kişi⁴ ve sözü dinlenen insandır⁵. Köşeye çekilmiş şairlerin aksine olarak hükümdarlara ve Emevî hanedanının ileri gelenlerine yanaşıp onalara övgüler sunmuştur. Bu gibi kişilerden halife Yazîd I, cAbdalmalik b. Marvân., Hişâm b. cAbdalmalik ile Emevî hanedanının ileri gelenlerinden cAbdallâh b. Mucâviya, Bişr b. Marvân ve Sa'îd b. cAbdarrahman'ı saymak mümkündür⁶. Bunlardan hiç olmazsa Bişr b. Marvân ile Hişâm b. cAbdalmalik'in meclislerine katılacak kadar ilişkilerini ilerletmiştir⁷.

Râcî'nin ileri gelen kişilere yanaşması, kuşkusuz, kişiliğindeki bir iki hususu ortaya koymaktadır. Bu hususların başında şairin dışa dönük kişiliği ile maddî bağışlara düşkünlüğü gelmektedir⁸.

Taglib topluluğundan Ahtal'ın Kays'a çatmasına karşılık, taassubun verdiği bir iç güdü ile Râcî de Ahtal'a ve topluluğuna çatmakta gecikmemiştir⁹.

1 Tabakât b. Kutayba I, 415.

Ayrıca bk. al-Kâmil 24; Camharat al-Luga II, 390 (cVR); Şarh Adab al Kâtib 355: Risâlat al-Ğufrân 230; Kamus II, 98 (cVR).

2 Bk. s. 35.

3 Bk. s. 45 ve 46 v.d.

4 Bk. s. 19.

5 Bk. s. 29.

6 Bk. s. 20. v.dd.

7 Bk. s. 23 ve 24.

8 Bk. s. 24.

9 Bk. s. 40 v.d.

Halifelik memurlarının vergi toplamada gösterdikleri sertlik, topluluğunu savunmak zorunluluğu ile Râ'î'yi uzun şiirler yazmaya ve halifenin huzuruna şahsen çıkmaya götürmektedir¹. Bu bakımdan Râ'î, eski şairlerin çoğunda görülen topluluk çıkarlarını savunmak özelliğini göstermektedir.

Râ'î'nin, ileride görüleceği gibi, kendi topluluğundan bazı kimseleri bile ele alıp hicvetmesi ile bu alanda ustalık gösterdiğini ileri sürmek mümkündür². Bununla birlikte, şairin hicivde ustalık göstermesi, kötü bir yaradılışın belirtisi olmaktan çok çağının geleneklerine uyması şeklinde düşünülmelidir.

1 Bk. s. 22 v.dd.

2 Bk. ileride, "Şiirin özellikleri ve hicivciligi" bölümü.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

RÂcî' NİN ESERİ, ŞAİRLİĞİ VE ŞİİRLERİ

I. ESERİ ve ŞAİRLİĞİ

1- *Eseri* : Râcî'nin divanını Kâtip Çelebî haber vermektedir¹. Eski Arap bilginlerinden Abû Sa'îd al-Hasan as-Sukkarî² ile Muḥammad b. al-Ḳâsim al-Anbârî³'nin, Râcî'nin divanını şerh ettiklerini İbn an-Nadîm kaydetmektedir⁴. Bugün gerek divan, gerekse şerhlerinden bir iz bulunmamakla birlikte sadece bir kasidesi Ḳuraşî tarafından Camharat Aş'âr al-ʿArab adlı eserinde bize kadar iletilmiştir⁵. Bazı kasîdelerinden parçalar ve münferit beyitler çeşitli eserlerde dağılık halde bulunmaktadır⁶.

Cumaḥî, Râcî'nin raviyesi olarak Zû'r-Rumma⁷'yi göstermektedir⁸.

1 Kaşî az-Zunûn I, 789.

2 275/888'de ölen as-Sukkarî için bk. GAL I, 108; Suppl. I, 168.

3 328/940'ta ölen İbn al-Anbârî için bk. GAL I, 119; Suppl. I, 182.

4 Al-Fihrist I, 75 ve 157 v.d. Ayrıca bk. İrşâd XVIII, 312; Addâd al-Anbârî, mukaddime "V".

5 Ş. XXVII.

6 Geçen yüzyılda yazılmış ansiklopedik bir eserde Râcî'ye ait şiirlerin çok olduğu bildirilmektedir. bk. Dâ'irat al-Macârif VIII, 485. Ayrıca bk. ileride "Şiirlerinin Derlenmesi, Düzenlenmesi ve Türkçeleştirilmesinde İzlenen yol".

7 Şair, rivayete göre 117/735'te ölmüş Emevî edebiyatçılarından. Bk. GAL I, 58; Suppl. I, 87; GAL Çevirisi I, 220 v.dd.

8 Ṭabaḳât al-Cumaḥî 467. Ayrıca bk. Ağânî (Ş) XVI, 116; Muvaşşah 170; GAL Çevirisi I, 220; D.Zû'r-Rumma "Giriş" k).

Muḥammad Maḥmûd Şâkir, kaynak göstermeksizin Râcî'nin raviyesi olarak ʿArâda an-Numayrî'yi ileri sürmektedir, bk. Câmiʿ al-Bayân XV, 472 (dip-notları).

2. ŞAİRLİĞİ*

a- *Şiirinin Özellikleri ve Hicivciliği* : Aşma'î, Râ-î'nin deveyi en iyi niteleyen şairlerden biri olduğunu ileri sürmektedir¹. Nitekim onun, lakabını Râ'î (Çoban) olarak almasının da develeri çok iyi nitelemesinden ileri geldiğini görmüştük². Cumahî, Râ'î'nin şiirde kimseyi taklid etmeden bir yol izlediğini, ancak kendi topluluğuna karşı kaba dil kullanmakla tanındığını bildirmektedir³. Al-Askarî, Aşma'î'ye dayanarak Râ'î'nin nâdir fakat doğruluğuna güvenilecek kelimeler kullanan şairler arasında bulunduğunu kaydetmektedir⁴. Mazubânî'ye göre Zû'r-Rumma halk ölçüsünde şiir söylerken Râ'î hükümdarlar ölçüsünde şiir söylemiştir⁵. Aynı yazara göre Râ'î ile amcası arasında yer alan bir görüşmeye inanılacak olursa Râ'î söylediği beyitleri birbiriyle ilişkili olarak söylemekle şairlikte ustalığını ortaya koymaktadır⁶. Râ'î'nin, halife 'Abdalmalik'e sunduğu malhama'sinde "Ey halife, biz sabah akşam namazında olan müslümanlarınız ve biz Tanrının malımızda zekât hakkı olduğunu kabul eden Araplardanız" demesi⁷ 'Abdalmalik'in "Bu şiir değil, müslümanlık açıklaması ve âyet okunuşudur" görüşünü ileri sürmesine yol açmıştır⁸.

* Râ'î'nin yaşadığı çağ eski olduğu cihetle bu bölümde eski Arap bilginlerinin görüşleri yansıtılmağa çalışılmıştır.

1 Fuhûlat aş-Şucarâ⁷ 36.

2 Bk. s. 17 v.d.

3 Tabakât al-Cumahî 434; Agâni (Ş) XX, 171. Ayrıca bk. Dâ'irat al-Macârif VIII, 485.

4 Al-Maşûn 173; al-Muzhir II, 422.

5 Bu görüşün, Râ'î'nin bütün şiirlerini kapsamadığını göz önünde bulundurmak yerinde olur. Bk. al-Muvaşşah 175 v.d. ve 183.

6 Marzubânî, Muvaşşah 157'de şu rivayeti aktarmaktadır :

Râ'î ile amcası karşılaşır. Amcası ona şairlikte hangimiz daha ustadır diye sorar. Râ'î şöyle cevap verir

Ben bir beyti ve kardeşini söylüyorum, sen ise bir beyti ve yeğeni.

Râ'î bu sözle, kendi söylediği beyitler arasında daha yakın ilişki bulunduğunu bildirmiş olmalıdır.

7 Ş. XXVII, 46-7.

8 Al-Muvaşşah 157.

Bizzat Râcî, tahsildarlardan şikâyet ettiği malhama'si ile ona paralel yazdığı ikinci şiiri¹ beğeniyor olmalıydı ki "Çocuklarımdan bu iki şiiri rivayet etmeyenler bana karşı gelmiş sayılırlar" diyecek kadar ileri gitmiştir².

Cumaî'nin bildirdiğine göre Râcî her şeye rağmen kötileyici bir dile sahip, kendi topluluğunu (burada aşîretini) hicvedici idi³. Onun en büyük hasmı şöyle der :

وبئس القرض قرضك عند قيس تهيجهم وتمتدح الوطا با

"Cezalandırmalarının en kötüsü topluluğuna karşı yaptığın cezalandırmalardır. Onları kötüler, süt kaplarını översin"⁴. Bu sözlerle Carîr, her halde, kendi topluluğun Çays'ı kötü bir şekilde hicvedersin demek ister⁵.

Abû eUbayda'ye dayanan bir rivayete göre Bilâl b. Abî Burda Râcî'nin oğlu Candal'e, "Baban akrabası ve kendi toplumundan bir kadını şu şekilde hicvetmez mi : "Zû'l-İnâ" adı yerden ihtiyacını giderince istemediğimiz bir ihtiyacı ile karşımıza çıktı"⁶ der⁷.

Râcî'nin eAdîy b. ar-Rikâc'ı hicvetmesi ve "İbn ar-Rikâc, hicvedileceklerden biri olsa idin sizi (seni ve topluluğunu) hicvederdim ama sen kimselerden (önemli kimselerden) değilsin. Kuđâca ve Nizâr Oğulları sizin bir nesebinizi kabullenmemektedir. Sizler değersiz kimselersiniz"⁸ demesi bizzat Râcî'nin oğlu Candal tarafından babasının keskin ve hicivci diline örnek gösterilmiştir⁹.

Râcî'nin şiirlerinde buna benzer örneklere her zaman rastlamak mümkün olmakla birlikte burada şairin, yaşadığı zamanın geleneklerine uyduğunu, başka şairler gibi onun da hiciv yoluna saptığını, bu hususta ustalık bile gösterdiğini ileri sürmekle yetinilecektir¹⁰.

1 Ş. XXVII ile VIII.

2 Al-Ĥizâna (S) III, 131.

3 Taĥakât al-Cumaî 434. Ayrıca bk. Ağâni (Ş) XX, 171; Dâ'irat al-Macârif VIII, 485.

4 D. Carîr 63.

5 Bu kanıyı açık bir şekilde not 3'te gösterilen kaynaklar ortaya koymaktadır.

6 Ş. IX, 13.

7 Ağâni (Ş) XX, 172.

8 Ş. XII, 3-4. beyitler.

9 Ağâni (Ş) XX, 172.

10 Râcî'nin hicviyelerini ayrıca Ş. II, III, XVIII, XIX, XXIV, XXXIV'te görmek mümkündür.

Ayrıca şu hususu eklemek gerekir ki al-Aşmacı, Râ'î'nin hicivde Carîr ve Hanzar'e¹ karşı yenik sayıldığını ileri sürmektedir².

b- *Şiirin Beğenilen ve Eleştirilen Yönleri* : İbn Raşîk, "at-Taşbihât al-*cUkm*" diyerek bir şairden önce ve sonra kimsenin ele almadığı benzetme türleri üzerinde durmaktadır. Yazar, bu çeşit benzetmeleri kullananlardan biri olarak Râ'î'yi ileri sürmektedir³. Râ'î'nin kullandığı benzetme şöyledir : "Yağlı (pislikten kinaye) ve kulakları kısa, sanki başının derisi ekilip her iki yanında biber bitmiştir"⁴.

İbn Kıtayba Râ'î'nin kadınlar hakkındaki "Üstümüzdeki cariyelere mahsus bölmelerle ilgili gölgeler ve binek hayvanları eğik durdukları halde içimizde gizli kalan hususları kadınlarla görüşüyoruz. Söz kullanmaksızın bakışlarla bizimle dertleşirler ve uzak oldukları halde ihtiyaçlarını giderirler (kendilerini tatmin ederler)" beyitlerinin⁵ beğenildiğini ileri sürmektedir⁶.

Yine İbn Kıtayba, şairin kadınlar hakkında beğenilen beyitleri arasında şunları saymaktadır⁷: "Hayal, dostlarımı dolaştı; 'Umm Şazra mı beni ziyaret etti, yoksa umacı mı?' diye sordum. Göz çevreleri katranla sürmeli gibi olan ve gece gelen demircilerin kızına merhaba yok. Koyu katranın ... dokunduğu (kadının bilekleri) siyah ve saç örgüleri kıvrıntılıdır"⁸.

Yine İbn Kıtayba'nin ileri sürdüğüne göre Râ'î'nin ziyaretleri bırakmasından dolayı özür dilemesine dair olan iki beyti hoşça giden sözlerdendir. Bu iki beyit şöyledir : "Sen, ben, adımımı kısaltan şikâyet, uzak oluşun ve duyduğum sevgi, su ve onu gözetleyen susamış topal gibiyizdir. O su ki ona ulaştığı takdirde iyileştirici derman ve susuzluğu gidericidir"⁹. Şairin kendisi ile ele aldığı şahsı su ve onu gözetleyen susamış topala benzetmesi bugün bile hoşça giden bir benzetme sayılabilir¹⁰.

1 Şairin Ş. IX, 11. beytinde andığı Hanzar'dır.

2 Fuḥûlat aş-Şucarâ³ 34.

Ayrıca bk. Ağâni (Ş) XX, 172; D. Carîr (cAlamiya) II, 169. Bu sonuncu eserde Râ'î, Carîr'in kendisini yenmesini normal karşılamaktadır.

3 Al-cUmda 296 v.d.

İbn Raşîk'a göre bu gibi benzetmelere tavşih, tashîm gibi adlar verilmektedir.

4 Ş. XXVI, 2.

5 Ş. V, 1 ve 2.

6 Tabakât b. Kıtayba 417 v.d.

7 Tabakât b. Kıtayba 418.

8 Ş. V, 1-3.

9 Ş. VIII, 6-7.

10 Tabakât b. Kıtayba I, 417.

Yine İbn Kutayba'ye göre Râfî'nin kadın hakkındaki "Saçına ve göğsüne çevreye yayılmakta olan güzel kokulu bitkilerle beslenen hayvan kâfuru sürünür"¹ sözleri beğenilerek beytin anlamı başka şairler tarafından kullanılmıştır².

Aynı yazarın ilettiklerine göre Râfî'nin "Sanki, çıkış yeri bulamayan ve akşamleyin gözlerin bırakverdiği yaşlar, hızlanan su taşıyıcılarının alıp tatlı suyu olmayanlara götürdüğü kaba ve delik meydana getirici ellerin yapısı su tulumlarıdır" sözleri³ hoşla gitmiş olmalı ki şair Tırmımâh⁴ tarafından ele alınmış, kafiye değiştirilerek aşağı yukarı aynı anlama gelecek şekilde yeniden iki beyit haline getirilmiştir⁵. Tırmımâh'ın iki beyti şöyledir: "Sanki gözlerin akşamleyin bırakverdiği arka arkaya gelen göz yaşı akıntıları, biraz hızlanan su taşıyıcısının alıp tatlı suyu olmayanlara götürdüğü kaba ve delik meydana getirici ellerin yapısı su tulumlarıdır"⁶.

Görüldüğü gibi her iki şairin beyitleri aşağı yukarı birbirinin aynıdır.

Râfî'ye ait olan ve başka şairler tarafından alınan veya kullanılan beyitlerden birine bir örnek daha verilebilir :

"Erkek tarafından yollarının kesilmesi ve rızalarıyla çiftleşmeleri olan ve ancak pahalı olarak satın alınan soylu dişi develer"⁷.

Bu beytin konusu şair Tırmımâh tarafından ele alınarak yeniden ortaya bir beyitle konmuştur⁸ : "...Erkek deve, dişinin yolunu kesip onunla zor kullanmadan çiftleşmiştir"⁹.

İbn Kutayba'nın ilettiği bir rivayete göre şair Zû'r-Rumma B kafiye kasidesini okurken, "Binici, eyerini sıkıştırdığı deve bir yana eğilmiş olarak hazır duruma geçer; eyerin üzerinde binici doğrulunca deve hemen ayağa fırlar"¹⁰ beytine gelince onu dinlemekte olan bir çöl Arabı itirazda bulunur ve beyti Râfî'nin

1 Ş. IV.

2 Tabakât b. Kutayba I, 417. Yazar beytin hangi şair tarafından tazmin edildiğini bildirmemektedir.

3 Ş. XI.

4 Aṭ-Tırmımâh b. Hâkım at-Tâ'î Râfî'nin çağdaşı bir şair olup 110/728-9'dan kısa bir süre sonra ölmüştür, bk. D. aṭ-Tırmımâh 113 v.d.

5 Tabakât b. Kutayba I, 415 v.d.

6 Tırmımâh'ın beyitleri için bk. D. aṭ-Tırmımâh 475 v.d., beyit No. 5 ve 7.

7 Ş. XXXI, 4.

8 Camharat al-Luğa II, 363 (cRD). Ayrıca bk. D. aṭ-Tırmımâh 267.

9 Bk. not 1'in 2. eseri.

10 Rivayet için bk. Tabakât b. Kutayba I, 533 v.d. Beyitler için bk. D. Zû'r-Rumma 15 (No. 39) ve 16 (No. 40).

görüşüne uygun olarak niçin okumadığı hususu üzerinde durur. Râ'î'nin görüşünü yansıtan beyitler şunlardır: "Binicinin eyere çıkmasından önce deve kalkmaz ve dolayısıyla binicinin dizinin normal yerine gelmesini gözetler, ondan sonra harekete geçer. Binici henüz üzengide olduğu halde deve ayağa kalktığı zaman devenin gemi gibi veya daha ağır görünüşlü olduğunu fark edersin"¹.

Marzubânî'nin al-Muvaşşah adlı eserinde ilettiği ve daha ayrıntılı olan rivayetinde çöl Arabı, Ratbîl adlı birisidir. Ratbîl'in yukarıdaki itirazı üzerine Zû'r-Rumma şöyle bir gerekçe ileri sürer : "Râ'î, hükümdar devesini nitelemiştir. Ben ise bir halk devesi üzerinde durdum"².

Câhız, Râ'î'nin anlam hırsızlığı yaptığını ve buna örnek olarak, "Tümsek yerlerde bulunan iyi bitkilerin üst üste gelenleri sanki derisi çatlamış ölü tilkilerdir" beytini³ Tufayl al-Ganavî⁴'nin bir beytinden aktardığını Aşma'î'ye dayanarak ileri sürmekte, aktarmada başarılı olmadığını da eklemektedir⁵. Tufayl'in beyti şöyledir : "Tümsek yerlerde bulunan iyi bitkilerin üst üste gelenleri sanki derisi soyulmamış ölü tilkilerdir"⁶.

Marzubânî, Aşma'î'nin, sıra itibarıyla fiili nesneden sonra aldığından dolayı Râ'î'yi eleştirdiğini belirtmektedir⁷.

İbn Manzûr'un Lisân al-^cArab adlı lüğatindeki bir kayda⁸ göre Râ'î'nin, "Binici doğrulunca deve dört ayağı üzerine düştü..."⁹ demesini Aşma'î eleştirmekte, devenin önce bir ayak daha sonra başka bir ayak hareket ettirmesini daha makbul bulmaktadır. Râ'î ise dört ayak birden hareket etti ve deve dört ayağı üzerine düştü anlamına gelen tabbakat deyimini kullanmıştır.

1 Ş. XV, 1-2.

2 Al-Muvaşşah 174 v.d. Aşağı yukarı aynen tekrarlanmakta olan bu rivayet için bk. Amalî al-Murtadâ I, 279; al-Muhkam I, 195 (cCL); as-Sımt 898; Şarh al-Hamâsa li't-Tabrîzî III, 227; Lisân XII, 82 (İBK) ve XIII, 453 (cCL); at-Tâc VIII, 6 (cCL) ve Avhâm Şucarâ' al-^cArab 43.

3 Ş. XXIII, 2.

4 Tufayl, Cahiliye dönemi şairlerindedir, bk. GAL Çevirisi I, 119 v.d.

5 Hayavân VI, 306 v.d.; as-Sımt 345. Ayrıca bk. Sarikât Abi Nuvâs 7

6

Bk. not 2'de gösterilen yerler.

7 Muvaşşah 158.

Râ'î, Ş. I, 10. beytinde "va manşalah intadâ" (kılıcını çekti) ibaresinde fiili sona getirmektedir. Oysa ki Arapçada fiilin başa, nesnenin sonraya alınması gerekir.

8 Lisân XII, 82 (İBK).

9 Ş. XV, 4.

c- *Edebiyattaki Yeri* : Cumaî, Râcî'nin, Arapların ileri gelenlerinden ve kendi topluluğunun sayılı şahsiyetlerinden olduğunu bildirmekte¹, onu İslâmî şairlerin birinci sınıfına almaktadır. Aşmaî, en üstün şair olarak Muđar topluluğunun üç yenik şairi Humayd b. Savr, Râcî ve İbn Muğbil'in üzerinde durulduğunu iletmekte ve yenik şairlerle, başka şairler tarafından hicivde yenik duruma getirilenleri kasetmektedir². Aşmaî, İbn Muğbil ve Râcî gibi şairlerin Cahiliye döneminin "Fağl" denilen büyük şairleri derecesinde olmadıklarını ileri sürmüş³ olmakla birlikte Râcî ile İbn Muğbil arasında bir tercih yapması istendiğinde Râcî'nin İbn Muğbil'e nazaran Cahiliye dönemi şairlerine daha yakın olduğunu bildirmektedir⁴. Abū cUbayda, Emevî dönemini kasederek en büyük şairin Râcî olduğunu ileri sürmektedir⁵. Abū Bakr Muğammad b. al-Anbârî'nin ilettiği bir rivayete göre Macâz al-Harrâ², Emevîler döneminin büyük şairleri olarak Farazdağ, Carîr, Ağtal ve Râcî'yi görmektedir. Aynı rivayete göre Harrâ³ 'e yöneltilen bir soru üzerine kendisi, Kumayt'in hem Cahiliye, hem de Emevîler döneminin başında gelen bir şair olduğunu ileri sürmüştür⁶. İşbahânî'nin ilettiği bir rivayete göre ise Cumaî Emevîler dönemi İslâmî şairlerin başında bulunan Carîr, Farazdağ ve Râcî'ye Kuşayyir'i katmakta⁷ ve aynı yazarın Abū cUbayda'ye dayanan bir rivayetinde Abū cUbayda'nin amcası Muşcab'a göre Kuşayyir'in, Carîr, Farazdağ ve Râcî gibi şairlerin de üstünde olduğu bildirilmektedir⁸. Cumaî, Kıays topluluğunun rivayetçi ve bilginlerine dayanarak, Carîr tarafından hicvedilinceye kadar Râcî'nin Muđar topluluğunun ileri gelen şairi olduğunu bildirmektedir⁹. Al-Kuraşî, Râcî'yi, muallaklardan sonra Emevîler döneminin seçkin şiirlerini yansıtan malhama türündeki kasîde şairlerinden saymakta ve tanınmış eseri olan Camharat Aşcâr al-cArab'a Râcî'nin malhama'sini almaktadır¹⁰.

1 Tabakât al-Cumaî 434.

Ayrıca bk. Ağânî (Ş) XX, 171; Şarh al-Ĥamâsa li't-Tabrizî I, 267; Dâ'irat al-Macârif VIII, 485, Abriss I, 166.

2 Fuĥûlat aş-Şucarâ² 34.

Al-Ĥizâna (S) I, 75, Râcî'nin, Muđar topluluğunun şairi olduğu hususunu ileri sürmektedir.

3 Fuĥûlat aş-Şucarâ² 22; al-Muvaşşah 158.

4 Fuĥûlat aş-Şucarâ² 23; al-Muvaşşah 80.

5 İnbâh an-Ruvât III, 284.

İnbâh an-Ruvât yazarı Kıffî'den daha eski olan İşbahânî'nin eserinde Abū cUbayda'ye değinilmeden aşağı yukarı aynı bilgiler verilmektedir, bk. Ağânî (Ş) XX, 168; Şarh aş-Şavâhid II, 60; Macâhid at-Tanşîş 304; al-Ĥizâna (S) III, 135.

6 Ağânî (Ş) XV, 121.

7 Ağânî (DK) IX, 4.

8 Ağânî (DK) IX, 5.

9 Tabakât al-Cumaî 374 ve 435; an-Nakâ'id 428; Şarh aş-Şavâhid II, 60.

10 Camharat al-Kuraşî I, 106. Râcî'nin malhama'si için bk. Ş. XXVII.

Al-Kuraşî, eserinde olan ve aralarında Râcî'nin kasîdesinin bulunduğu 49 kasîdeyi Cahiliye ve Emevî dönemlerinin en seçkin şiirleri olarak tanıtmaktadır¹. Al-Mufaddal ad-Dabbî, Râcî'nin Zû'r-Rumma'den üstün olduğunu ileri sürmektedir². Esasen Zû'r-Rumma'nin, Râcî'nin râviyesi olarak, onun görüşlerini desteklemek ve onu bir üstâd kabul etmek dumumunda bulunduğu da bilinmektedir³. Abû cAmr'a göre Abû Hayya an-Numayrî⁴, şiirlerinin tümünde Râcî'den üstündür⁵. Ancak Aşma'î'ye göre Râcî Abû Hayya'dan daha üstündür⁶.

Râcî'nin yaşadığı dönemin, bin yılı aşkın bir zamanın gerisinde kaldığına ve o zamanki değer ölçülerinin bunca yüzyıldan sonra gerçek anlamıyla uygulanamayacak durumda olduğuna göre yukarıda görülebilen kaynaklardaki yargıların, şairin zamanına yakın sıralarda yaşamış eski Arap eleştirmeci ve edebiyatçıların görüşlerine önem vermek zorunluluğu kendiliğinden anlaşılır.

Buna göre, münferit görüşler bir yana bırakılırsa Râcî, Emevîler döneminin Carîr, Farazdak ve Ahtal'dan sonra gelen dördüncü büyük şairi olarak kabul edilebilir⁷.

Devam edecek

1 Camharat al-Kuraşî I, 107.

2 Tabakât an-Nahvîyîn 210.

3 Al-Muvaşşah 183.

4 Abû Hayya an-Numayrî'nin adı al-Haysam b. ar-Rabîc'dir. Bk. Tabakât b. Kutayba (L) 486 v.d.

5 Ağâni (Ş) XV, 61. Ayrıca bk. al-Muvaşşah 157.

6 Al-Muvaşşah 157, v.d.

7 Al-Bustânî, Râcî'yi Emevîler döneminin ileri gelen bir şairi olarak göstermektedir, bk. Dâ irat al-Ma'ârif VIII, 484.